

საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის
უნივერსიტეტი

**არასრულწლოვანის უფლება დაცვაზე სამოქალაქო
სამართალწარმოებაში**

მარიამ მამულაძე

სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:
საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
შალვა ქურდაძე

**თბილისი
2025**

სარჩევი

შესავალი.....	4
თავი I. არასრულწლოვანთა უფლება დაცვაზე, მნიშვნელობა და სამართლებრივი ასპექტები.....	11
1.1. არასრულწლოვანთა უფლება დაცვაზე - ეროვნული სამართლებრივი წყაროების ისტორიული განვითარება.....	11
1.2. არასრულწლოვანთა უფლება დაცვაზე - ევროპული სტანდარტის სამართლებრივი წყაროები.....	13
1.3. უფლება დაცვაზე, როგორც არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესი.....	15
თავი II. კანონიერ წარმომადგენელთა შეზღუდული უფლებამოსილებები არასრულწლოვანთა უფლებრივი განვითარების კვალდაკვალ.....	17
2.1. სასამართლო წარმომადგენლობის ინსტიტუტი სამოქალაქო საპროცესო სამართალში.....	17
2.2. არასრულწლოვანთა კანონიერი წარმომადგენლის უფლებამოსილების შეზღუდვის სამართლებრივი რეგულირება.....	19
2.3. კანონიერი წარმომადგენლის შეზღუდული უფლებებით მოქმედება არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინებით.....	20
თავი III. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სამართლებრივი პარადიგმა: დაცვის მექანიზმების ეფექტიანობის კრიტიკული ანალიზი.....	21
3.1. არასრულწლოვანის მიერ სასამართლოსთვის დამოუკიდებლად მიმართვის ინსტიტუციური მექანიზმები და პროცედურული ბარიერები.....	21
3.2. მულტიდისციპლინური თანამშრომლობისა და სპეციალიზირებული კადრების მნიშვნელობა სამოქალაქო სამართალწარმოებაში: პრობლემები და გამოწვევები საქართველოს რეალობაში.....	23
3.3. არასრულწლოვანის მოსმენა და მისი მოსაზრებების სათანადოდ გათვალისწინება: ფორმალიზმიდან ეფექტურ მექანიზმამდე არსებული წინააღმდეგობები.....	25
3.4. არასრულწლოვანთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აკრძალვა, დისკრიმინაციის ლატენტური ფორმები და მათი აღმოფხვრის გამოწვევები სამოქალაქო სამართალწარმოებაში.....	27

3.5. მართლმსაჯულების დროულობა და გადაწყვეტილებათა გადა- სინჯვის სამართლებრივი რეგულირება ბავშვის ასაკობრივი განვი- თარების თავისებურებების ჭრილში.....	29
3.6. იგივეობრივი სარჩელის აღძვრის შესაძლებლობა სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ.....	31
დასკვნები და რეკომენდაციები.....	33
დასკვნები.....	33
რეკომენდაციები.....	38
პუბლიკაციები.....	45

შესავალი

თემის აქტუალობა. ევროინტეგრაციის პროცესი საქართველოსთვის მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს, ამ პროცესის ნაწილია, არა მხოლოდ პოლიტიკური და ეკონომიკური რეფორმები, არამედ სამართლებრივი სისტემის გამჭვირვალობისა და ეფექტურობის გაზრდა, რაც ევროკავშირში ინტეგრაციის აუცილებელი წინაპირობაა. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სფერო, სადაც საქართველოს სამართლებრივ სისტემას მოუწევს დააკმაყოფილოს ევროკავშირის მიერ აღიარებული საერთაშორისო და ევროპული სტანდარტები არის არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება.

ევროპულ სტანდარტებთან შესაბამისობის მიღწევა მოითხოვს არსებული კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის საფუძვლიან შესწავლას, რაც უპირველეს ყოვლისა გულისხმობს ბავშვის საპროცესო უფლებების სრულყოფილ გარანტირებას - კერძოდ, სამართლიანი სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობას, სასარჩელო მოთხოვნის დამოუკიდებლად ან წარმომადგენლის მეშვეობით წარდგენის შესაძლებლობას, ბავშვის აზრის სათანადოდ მოსმენასა და გათვალისწინებას, აგრეთვე ბავშვზე მორგებული, ადაპტირებული სასამართლო გარემოს შექმნას, რაც საბოლოო ჯამში მიმართული იქნება არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესებზე ორიენტირებული დროული სასამართლო გადაწყვეტილების მიღებისა და აღსრულების უზრუნველყოფისაკენ.

ევროკავშირის კანონმდებლობა მოითხოვს, რომ სახელმწიფოს სისტემამ უზრუნველყოს არასრულწლოვანთა, როგორც განსაკუთრებული დაცვის სუბიექტების, სათანადო მოპყრობა და მათთვის მორგებული სამართლებრივი მექანიზმების შეთავაზება. შესაბამისად, აუცილებელია საქართველოს კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია ევროკავშირისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტებთან. ამისათვის კი, როგორც სასამართლო სისტემის მოდერნიზება და სამართლებრივი ჩარჩოს გამყარება, ასევე შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელებაა საჭირო, რაც ხელს შეუწყობს საქართველოს წარმატებულ ინტეგრაციას ევროპულ სივრცეში.

სწორედ საერთაშორისო და ევროპულ სტანდარტებთან საქართველოს შიდა სამართლებრივი კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით 2019 წელს მიღებული იქნა საქართველოს კანონი „ბავშვის უფლებათა კოდექსის“, რომელმაც შექმნა მყარი სამართლებრივი საფუძველი არასრულწლოვანის მხარდაჭერისა და დაცვის სისტემის ფუნქცი-

ონირებისათვის. მიუხედავად ნორმატიული ჩარჩოს მნიშვნელოვანი გაუმჯობესებისა, კანონმდებლობის პრაქტიკაში იმპლემენტაციის პროცესში გამოვლინდა არაერთი პრობლემური ასპექტი, რომელთა ეფექტიანი გადაწყვეტა აუცილებელია არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესების სრულყოფილი დაცვისათვის. გამოწვევები მრავალგანზომილებიანია და მოიცავს ინსტიტუციური კოორდინაციის ხარვეზებს, სპეციალიზებული კადრების დეფიციტს, რესურსულ შეზღუდვებსა და საზოგადოებრივი ცნობიერების არასაკმარის დონეს.

საკანონმდებლო რეგულაციების შემდგომი დახვეწა და პრაქტიკაში იმპლემენტაცია უმნიშვნელოვანესია საზოგადოებაში არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების აღიარებისა და დაცვის კულტურის განმტკიცებისათვის. ეს პროცესი მოითხოვს მულტიდისციპლინურ მიდგომას და კოორდინირებულ ძალისხმევას სახელმწიფო უწყებებისა და სამოქალაქო საზოგადოების მხრიდან.

თემის პრობლემატიკა. ფიზიკური და კოგნიტური ფორმირების პროცესში მყოფი არასრულწლოვანები, მათი სპეციფიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ლეგიტიმურად საჭიროებენ განსაკუთრებულ მზრუნველობითი და მხარდამჭერი ღონისძიებების უფლებით სარგებლობას. სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულებების სფეროს განეკუთვნება ისეთი ინსტიტუციური და ნორმატიული მექანიზმების შექმნა, რომლებიც უზრუნველყოფს არასრულწლოვანთა სრულფასოვან განვითარებას და მათ ფორმირებას თვითრეალიზებულ, ღირსეულ პიროვნებად. ასეთ გარანტიად შეიძლება ჩაითვალოს, არასრულწლოვანის უფლება დაცვაზე, საუკეთესო ინტერესების დასაცავად უშუალოდ ან/და წარმომადგენლის მეშვეობით მიმართოს სასამართლოს. საერთაშორისო სამართლის დონეზე არასრულწლოვანის დაცვის ეს მექანიზმი ერთ-ერთი პრიორიტეტული და აღიარებული უფლებაა, თუმცა საქართველოს ამ მხრივ დიდი პრაქტიკული გამოცდილება ჯერ-ჯერობით არ გააჩნია. კვლევები ცხადყოფს, რომ საქართველოში არც თუ ისე იშვიათია ბავშვის უფლებების უგულებელყოფის ფაქტები, შესაბამისად მნიშვნელოვანია შესწავლილი და გამოვლენილი იქნეს ის ფაქტორები თუ რატომ არ ხდება არასრულწლოვანთა დაცვის უფლების იმ ინსტრუმენტების სრულყოფილი რეალიზება, რომელიც ეფექტური და სამართლიანი მართლმსაჯულების განხორციელების აუცილებელი პირობაა.

საკანონმდებლო რეფორმის შედეგად, საქართველოს სამართლებრივ სივრცეში განხორციელებული ცვლილებები ბავშვის უფლებების დაცვის მაღალ სტანდარტებს ქმნის, რომლის ძირითადი საყრდენი მულტი-

დისციპლინური პრინციპია. აღნიშნული მიდგომა მიზნად ისახავს საქმისწარმოების პროცესში, ბავშვის კეთილდღეობის დასაცავად სხვადასხვა დარგის სპეციალისტების ჩართულობას, რაც გულისხმობს ფსიქოლოგების, სოციალური მუშაკების თუ ადვოკატების კოორდინირებულ მუშაობას. ამგვარი ინტერდისციპლინური თანამშრომლობა უნდა უზრუნველყოფდეს ბავშვის საჭიროებებზე დაფუძნებული, ობიექტური და სამართლიანი გადაწყვეტილების მიღებას. მიუხედავად ამისა, მულტიდისციპლინური მიდგომით განხილული საქმე ავტომატურად არ ნიშნავს, რომ სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დასაცავად არის ოპტიმალური. ჩატარებული კვლევები, სასამართლო პრაქტიკა და სახალხო დამცველის ანგარიშები ცხადყოფს, რომ სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში ჩართული სპეციალისტების კომპეტენცია ხშირად ვერ უზრუნველყოფს ბავშვთა უფლებების სათანადო დაცვას. ეს გამოწვეულია, როგორც საკანონმდებლო რეგულაციების ბუნდოვანებით, ასევე იმ მექანიზმის არარსებობით, რომლებიც გააკონტროლებდა ამ პირების კვალიფიკაციასა და საქმიანობის ხარისხს. კანონმდებლობა იმპერატიულად ადგენს სამოქალაქო სამართალწარმოებაში ჩართულ პირთა სპეციალიზაციის ვალდებულებას, თუმცა აღნიშნული ნორმა არ განსაზღვრავს კონკრეტულ კრიტერიუმებს, რომელსაც უნდა აკმაყოფილებდეს სპეციალისტები, არ მიუთითებს მათი კომპეტენციის ზღვარს და არ ადგენს ზედამხედველობისა და კვალიფიკაციის გადამოწმების მექანიზმებს.

საქმისწარმოებაში ჩართულ პირთა კომპეტენცია გარკვეულ შემთხვევებში სასამართლოსთვის ქმნის სერიოზულ დაბრკოლებას. სასამართლოს უჭირს შეაფასოს ამ პირთა რეალური სპეციალიზაცია და განსაზღვროს, რამდენად სანდო და გასაზიარებელია მათ მიერ მომზადებული დასკვნები, რადგანაც ეს დასკვნები უმეტესად არ ეფუძნება ერთგვაროვან, მეცნიერულად დასაბუთებულ და წინასწარ განსაზღვრულ მეთოდოლოგიებს, არამედ მხოლოდ ინდივიდუალურ გამოცდილებასა და პრაქტიკას. ამდენად აუცილებელია რომ კანონმდებლობა უფრო დეტალურად განსაზღვროს სპეციალისტთა საკვალიფიკაციო მოთხოვნები, მათი გადამზადების პროცესი და პასუხისმგებელი უწყებები, რათა მართლმსაჯულების სისტემამ შეძლოს ბავშვის უფლებების დაცვის მაღალი სტანდარტების პრაქტიკაში დანერგვა.

არაერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ სამოქალაქო სამართალწარმოებაში ასევე მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ბავშვის რეალური ნების სწორად გაგება. ხშირია არასრულწლოვანის

ნებაზე ზემოქმედების ფაქტებიც, რომელიც მიზნად ისახავს სასამართლო პროცესზე ერთ-ერთი მხარის სასარგებლოდ ბავშვის პოზიციის დაფიქსირებას, აღნიშნული გარემოება ართულებს მართლმსაჯულების განხორციელებას და საჭიროებს დამატებით რეგულაციებს, მათ შორის სამართალწარმოების პროცესში ჩართული პირების პერიოდული გადამზადების ვალდებულებას. კანონმდებლობაში უნდა დაკონკრეტდეს თუ რა შემთხვევაში არ უნდა იქნეს გათვალისწინებული არასრულწლოვანის პოზიცია, მაშინაც კი თუ ის წარმოადგენს ბავშვის რეალურ ნებას. მოცემულ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია შეფასდეს ბავშვის ნების გაუთვალისწინებლობით გამოწვეული ზიანი, იქნება თუ არა იგი დამლევადი უახლოეს პერიოდში და იქნება თუ არა მომგებიანი შორეულ პერსპექტივაში. ამგვარად, სასამართლო პროცესში ბავშვის ნების გათვალისწინება მოითხოვს კომპლექსურ მიდგომას, რომელიც უნდა მოიცავდეს სპეციალისტთა გადამზადებას, კანონმდებლობის დახვეწას და სტანდარტიზებული მეთოდების დანერგვას.

აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს გახანგრძლივებული სასამართლო დავები, რასაც უმეტესწილად მოსამართლის დატვირთული სამუშაო გრაფიკი განაპირობებს. სასამართლო სისტემაში საქმეების დაგროვება და ხანგრძლივი განხილვის პროცესები ხელს უშლის მართლმსაჯულების დროულ აღსრულებას და ზიანს აყენებს მხარეებს, განსაკუთრებით თუ დავა არასრულწლოვანებს ეხება. აღნიშნული პრობლემის აღმოსაფხვრელად მნიშვნელოვანია ყველა სასამართლო დაწესებულებაში მოხდეს მოსამართლეთა სპეციალიზაცია. მოსამართლეთა დატვირთვის შემცირების ერთ-ერთი ეფექტური გზა მათი კონკრეტულ სამართლებრივ სფეროებში სპეციალიზაციაა. მოსამართლე, რომლის კომპეტენციასაც მხოლოდ არასრულწლოვანთან დაკავშირებული დავების განხილვა წარმოადგენს, უფრო მეტად იქნება გათვითცნობიერებული ამ ტიპის საქმეებში, რაც საშუალებას მისცემს საქმის ყველა ძირითადი ასპექტი სწრაფად და საფუძვლიანად შეაფასოს. დროული გადაწყვეტილების მიღება არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების დაცვის აუცილებელი პირობაა, რადგან ასეთი საქმეები ხშირად ეხება ბავშვის საცხოვრებელ პირობებს, აღზრდას, განათლებას და მის კეთილდღეობას. გადაჭარბებული ბიუროკრატიული პროცედურები ან სასამართლოს გადატვირთულობა არ უნდა იყოს მიზეზი, რის გამოც არასრულწლოვანის უფლებები და ინტერესები ზიანდება. ამასთან სასამართლო სისტემის გაუმჯობესების მიზნით, შესაძლებელია დამატებითი რეფორმების გატარებაც, როგორიცაა საოჯახო სასამართლოების შექმნა, მოსამართლეთა

რაოდენობის გაზრდა, საქმისწარმოების პროცესის ციფრულად წარმართვა, მედიაციის სისტემის გაძლიერება და ალტერნატიული მექანიზმების დანერგვა, რომლებიც ხელს შეუწყობს დავების უფრო სწრაფად და ეფექტურად გადაწყვეტას.

კვლევის მიზანი. წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის მიზანს წარმოადგენს სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესების დაცვის მექანიზმების სისტემური ანალიზი, მასთან დაკავშირებული სამართლებრივი პრობლემების იდენტიფიცირება და მათი გადაჭრის გზების შემუშავება. კვლევა ორიენტირებულია თანამედროვე სასამართლო პრაქტიკაში გამოვლენილი წინააღმდეგობრივი მიდგომების კრიტიკულ შეფასებასა და მათი აღმოფხვრის სამართლებრივი საშუალებების დადგენაზე. ამასთან, კვლევის პროცესში განხორციელდა არსებული საერთაშორისო სტანდარტებისა და სხვა ქვეყნების პროგრესული გამოცდილების შესწავლა, რომელიც საფუძვლად დაედო საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში ინტეგრაციისათვის რეკომენდაციების შემუშავებას.

ნაშრომი წარმოადგენს არა მხოლოდ არსებული მდგომარეობის კრიტიკულ ანალიზს, არამედ კონკრეტული საკანონმდებლო ცვლილებების პაკეტს, რომელიც მიმართულია კანონმდებლობის სრულყოფისაკენ და უზრუნველყოფს არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესების პრიორიტეტულ დაცვას სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში. აღნიშნული რეკომენდაციები გათვლილია შესაბამისი უფლებამოსილების მქონე ინსტიტუციებისათვის და მიზნად ისახავს არასრულწლოვანთა დაცვის უფლების სამართლებრივი გარანტიების გაძლიერებას.

განხორციელებული კვლევის ამოცანები: წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში დასახულია შემდეგი სამეცნიერო-კვლევითი ამოცანები: არასრულწლოვანთა დაცვის უფლების სფეროში არსებული ეროვნული და საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზის სისტემური მიმოხილვა და ბიბლიოგრაფიული კვლევის განხორციელება; არასრულწლოვანის სასამართლოსადმი დამოუკიდებლად მიმართვის უფლების მნიშვნელობის თეორიული და პრაქტიკული დასაბუთება სამოქალაქო სამართალწარმოების კონტექსტში; არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების პრიორიტეტულობიდან გამომდინარე, კანონიერი წარმომადგენლის უფლებამოსილების შეზღუდვის სამართლებრივი საფუძვლებისა და პროცედურული მექანიზმების კვლევა; არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების განსაზღვრის მეთოდოლოგიის შემუშავება ინდივიდუალური მახასიათებლების გათვალისწინებით, არასრულწლოვანის

უმუშალო მონაწილეობისა და მისი მოსაზრების ინტეგრირების პრინციპის საფუძველზე; არასრულწლოვანთან დაკავშირებული სასამართლო გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მულტიდისციპლინური მიდგომის იმპლემენტაციის თეორიული საფუძვლებისა და პრაქტიკული მექანიზმების კვლევა; საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობის კრიტიკული ანალიზი საერთაშორისოდ აღიარებულ სამართლებრივ სტანდარტებთან შესაბამისობის კუთხით; ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსა და საქართველოს საერთო სასამართლოების პრეცედენტული სამართლის კომპარატივისტული ანალიზი არასრულწლოვანის დაცვის უფლების რეალიზების კონტექსტში; ემპირიული კვლევების შედეგად მოპოვებული მონაცემების სისტემატიზაცია, ანალიზი და ინტერპრეტაცია სამეცნიერო მეთოდოლოგიის გამოყენებით; კვლევის პროცესში იდენტიფიცირებული ხარვეზების აღმოფხვრისა და საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფისათვის კონკრეტული სამართლებრივი მექანიზმების შემუშავება და რეკომენდაციების ფორმულირება შესაბამისი კომპეტენციის მქონე ინსტიტუციებისათვის.

ზიპოთეზა. არასრულწლოვანზე მორგებული მართლმსაჯულება და დაცვის სამართლებრივი მექანიზმები თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოს ერთ-ერთი უმთავრესი ღირებულებაა. უფლება დაცვაზე, როგორც არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესი სათანადოდ იქნება რეალიზებული და დაცული სამოქალაქო სამართალწარმოებაში, თუკი გაკეთდება სწორი მიგნებები და შემუშავდება მეცნიერული ხედვა მათი იურიდიული ბუნებიდან და ხასიათიდან გამომდინარე, ასევე თუკი გამოვლინდება ის ხარვეზები, რომლებიც მრავლად გვხვდება როგორც საკანონმდებლო, ასევე პრაქტიკულ დონეზე.

კვლევის სიახლე. საქართველოში ბავშვის უფლებათა კოდექსის მიღება მნიშვნელოვანი მონაპოვარია არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესების დაცვის თვალსაზრისით, რამაც კიდევ უფრო მეტად ცხადყო რომ ბავშვები საზოგადოების შემადგენელი უმთავრესი ელემენტებია. კოდექსი არაერთ მნიშვნელოვან საკითხს არეგულირებს, მათ შორის ბავშვის დაცვის მექანიზმებს, მათი უფლებების რეალიზების უზრუნველყოფას, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინსტიტუტების პასუხისმგებლობასა და ვალდებულებებს არასრულწლოვანთა წინაშე.

მიუხედავად იმისა, რომ დღევანდელ რეალობაში არასრულწლოვანთა დაცვა ძალზე აქტუალური თემაა, რჩება რიგი საკითხები, რომლებიც ჯერ კიდევ არ არის სრულყოფილად დამუშავებული მეცნიერულ დონეზე ან არ არის ასახული საქართველოს კანონმდებლობაში, ამ მხრივ

აღსანიშნავია ბავშვის ისეთი უფლებები, როგორიცაა: არასრულწლოვანის უფლება დაცვაზე, სასამართლოსადმი დამოუკიდებლად ან/და წარმომადგენლის მეშვეობით მიმართვის უფლება, მულტიდისციპლინური მიდგომის საფუძველზე საქმის დროული განხილვისა და სამართლიანი და ბავშვის საუკეთესო ინტერესებზე ორიენტირებული გადაწყვეტილების მიღების უფლება, სრულწლოვანების მიღწევის შემდგომ იგივეობრივი სარჩელის აღძვრის უფლება და სხვა.

განხილული უფლებები უმნიშვნელოვანეს საპროცესო გარანტიას წარმოადგენს არასრულწლოვანთა კანონიერი ინტერესების დაცვის თვალსაზრისით, თუმცა სამოქალაქო სამართალწარმოებაში დაცვის ამ მექანიზმების გამოყენება ნაკლები პოპულარობით სარგებლობს, რაც შესაძლებელია გამოწვეული იყოს, როგორც საზოგადოების არასათანადო ინფორმირებულობით, ისე სამართლებრივი სისტემის გაუმართავი პრაქტიკით. ამ კუთხით შესაბამისი კვლევების ჩატარება კი ხელს შეუწყობს საზოგადოების, განსაკუთრებით, არასრულწლოვანთა სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლებას, ბავშვის უფლებების დაცვის მექანიზმების დახვეწას და აღნიშნული ინსტრუმენტების პრაქტიკაში აქტიურად გამოყენებას.

კვლევის მნიშვნელობა. საკანონმდებლო და პრაქტიკული ნაკლოვანებების წარმოჩენა და მათი აღმოფხვრის მეცნიერული გზების შემოთავაზება საფუძვლად დაედება ისეთი სტანდარტების დანერგვას, რომლებიც მიზნად ისახავს არასრულწლოვანთა ღირებულებებისა და საუკეთესო ინტერესების დაცვას, როგორც თეორიულ, ისე პრაქტიკულ დონეზე.

სამართლებრივი რეგულაციების ეფექტიანობის გაზრდა საჭიროებს მეცნიერულ კვლევებზე დაყრდნობით მიღებულ დასკვნებსა და რეკომენდაციებს, რომლებიც კანონშემოქმედებს შესაძლებლობას მისცემს შეიმუშაონ მეტად ქმედითი მექანიზმები არასრულწლოვანთა უფლებრივი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. მეცნიერული კვლევები ხელს შეუწყობს არა მხოლოდ მოქმედი სამართლებრივი ჩარჩოს გაუმჯობესებას, ასევე პრაქტიკაში მის რეალურ განხორციელებას, რაც საბოლოოდ უზრუნველყოფს ბავშვთა უფლებების დაცვაზე ორიენტირებული საზოგადოების ჩამოყალიბებას.

სავარაუდო შედეგები. ნაშრომში გამოვლინდა არაერთი პრობლემატური საკითხი, რომლის ანალიზისა და შეფასების შედეგად, გამოიკვეთა კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში არსებული ხარვეზები. შემუშავებული რეკომენდაციების შესაბამისი უფლებამოსილი პირების მიერ გათვალისწინება ხელს შეუწყობს სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში არას-

რულწლოვანთა დაცვის მექანიზმების გაძლიერებას. კვლევის შედეგები შესაძლებელია გამოყენებული იქნეს კანონშემოქმედებით, პრაქტიკულ და სამეცნიერო საქმიანობაში.

კვლევის მეთოდები. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა მეთოდოლოგიური ინსტრუმენტების მრავალფეროვანი სპექტრი, მათ შორის პრაქტიკული, თეორიულ-ჰუმანიტარული, რაოდენობრივი და ემპირიული კვლევის მეთოდები. მეთოდოლოგიური აპარატი მოიცავს ანალოგიის, ანალიზისა და სინთეზის, დედუქციის, დესკრიფციულ, ისტორიულ და სტატისტიკურ მეთოდებს, ასევე ინტერვიუების ტექნიკას. ემპირიული კვლევის ფარგლებში განხორციელდა არასრულწლოვანთა სფეროში მოქმედი სამი რელევანტური სამიზნე ჯგუფის - სპეციალიზირებული ადვოკატების, არასრულწლოვანთა და სოციალური მუშაკების შესწავლა. მსგავსი მულტიდისციპლინური სელექციური მიდგომა მეთოდოლოგიურად მართებულია, რადგან იძლევა შესაძლებლობას, არასრულწლოვანთა სფეროში არსებული პრობლემატური და აქტუალური საკითხები გაანალიზდეს მრავალგანზომილებიანი პერსპექტივიდან.

ნაშრომის სტრუქტურა. სადისერტაციო ნაშრომის სტრუქტურა მოიცავს შესავალს, სამ თავს, რომელიც დაყოფილია თორმეტ ქვეთავად, დასკვნით ნაწილს, რეკომენდაციებსა და ბიბლიოგრაფიულ ნაწილს. კვლევის ძირითადი ნაწილის მოცულობა შეადგენს 182 გვერდს.

თავი I. არასრულწლოვანთა უფლება დაცვაზე, მნიშვნელობა და სამართლებრივი ასპექტები

1.1. არასრულწლოვანთა უფლება დაცვაზე - ეროვნული სამართლებრივი წყაროების ისტორიული განვითარება

არასრულწლოვანთა უფლება დაცვაზე სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში ბავშვის საუკეთესო ინტერესების რეალიზების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მექანიზმია, რომლის საკანონმდებლო რეგულირების ისტორია საქართველოს სამართლებრივი განვითარების ეტაპებსა და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების აღიარებას უკავშირდება.

საქართველოს კონსტიტუცია წარმოადგენს უზენაეს ნორმატიულ აქტს, რომლის დებულებები ქმნიან საერთო სასამართლოების მიერ სამოქალაქო საქმეთა განხილვის ძირითად საპროცესო გარანტიებს.

კონსტიტუციით დეკლარირებული სამართლიანი სასამართლოს პრინციპი, სამართლებრივი სახელმწიფოს კონცეფცია და მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობის გარანტიები წარმოადგენს იმ ფუნდამენტურ საფუძვლებს, რომლებზეც აგებულია მთელი საპროცესო კანონმდებლობის სისტემა და უზრუნველყოფს, როგორც ინდივიდუალურ უფლებათა დაცვას, ისე მართლწესრიგის სტაბილურობას სახელმწიფოში.

საქართველოს საერთო სასამართლოთა სისტემა, სამოქალაქო სამართალწარმოების განხორციელებისას, იმპერატიულად ხელმძღვანელობს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით რეგლამენტირებული პროცედურული წესებით. აღნიშნული ნორმატიული აქტი წარმოადგენს ექსკლუზიურ საკანონმდებლო საფუძველს, რომელიც განსაზღვრავს სამოქალაქო სამართალურთიერთობებიდან წარმოშობილი დავების განხილვისა და გადაწყვეტის პროცედურულ მექანიზმებს. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რეგულატორული ფუნქცია ვრცელდება სამართალწარმოების ყველა ეტაპზე, დაწყებული სარჩელის აღძვრიდან, დამთავრებული საქმის განახლებით.

საქართველოს ორგანული კანონი „საერთო სასამართლოების შესახებ“ განსაზღვრავს საერთო სასამართლოების სისტემურ - ორგანიზაციულ საფუძვლებს, მათი ფუნქციონირების ძირითად პრინციპებს და მოსამართლეთა სამართლებრივ სტატუსს. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული ნორმატიული აქტი მატერიალურ-ორგანიზაციული ხასიათისაა, იგი იმანენტურად წარმოადგენს სამოქალაქო საპროცესო სამართლის წყაროს, რაც განპირობებულია მისი შინაარსობრივი და ფუნქციური მახასიათებლებით.

მატერიალური და საპროცესო სამართალი წარმოადგენს ურთიერთდაკავშირებულ სისტემებს, სადაც მატერიალური უფლებების რეალიზაცია საპროცესო მექანიზმების მეშვეობით ხორციელდება. ამგვარი ურთიერთმიმართების გათვალისწინებით, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის წყაროთა სისტემაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მატერიალურ-სამართლებრივ აქტებს, მათ შორის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსსა და ბავშვის უფლებათა კოდექსს.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში, ბავშვთა საუკეთესო ინტერესების დაცვისადმი სახელმწიფოებრივი ინტერესის ზრდის პარალელურად განხორციელდა რიგი ცვლილებები, განსაკუთრებით საყურადღებოა სასამართლოსათვის მიმართვის 14 წლიანი ასაკობრივი ზღვარის გაუქმება. აღნიშნული რეფორმა კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს არასრულწლოვანთა დაცვის უფლების მნიშვნელობას და ბავშვის აღქმას სრულ-

ფასოვან სუბიექტად, როგორც სამართლებრივ, ისე საზოგადოებრივ ურთიერთობებში.

ბავშვთა უფლებების დაცვის დეტალური რეგულაცია წარმოდგენილია "ბავშვის უფლებათა კოდექსში", რომელიც 2019 წლიდან მოქმედებს. კოდექსი იმპერატიულად განსაზღვრავს, რომ ყველა გადაწყვეტილება, რომელიც ზეგავლენას ახდენს ბავშვზე, უნდა ემყარებოდეს არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესის პრინციპს.

განხილული ნორმატიული სამართლებრივი წყაროების ანალიზი ცხადყოფს, რომ სახელმწიფოში საერთაშორისო სტანდარტების ინტეგრირების, საზოგადოებრივი საჭიროებებისა და სამართლებრივი ცნობიერების ზრდის პარალელურად, ეროვნული სამართლებრივი სისტემა მუდმივად განიცდის ევოლუციას, რომელიც ემსახურება ბავშვთა უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებას და მათთვის ფუნდამენტური გარანტიების შექმნას, რაც უზრუნველყოფს ისეთ კრიტიკულად მნიშვნელოვანი უფლების რეალიზებას, როგორიცაა არასრულწლოვანის უფლება დაცვაზე.

1.2. არასრულწლოვანთა უფლება დაცვაზე - ევროპული სტანდარტის სამართლებრივი წყაროები

XX საუკუნემ ბავშვთა უფლებების დაცვის კუთხით ისტორიული გარდატეხა მოახდინა, რომელიც განსაკუთრებით მკაფიოდ გამოიხატა 1989 წელს გაეროს ბავშვთა უფლებათა კონვენციის მიღებით. კონვენცია აღიარებს ბავშვებს, როგორც უფლებების მქონე სრულფასოვან სუბიექტებს და ავალდებულებს სახელმწიფოებს, უზრუნველყონ მათი დაცვა როგორც მოქალაქეების, ისე მათ იურისდიქციაში მყოფი არასრულწლოვანების. კონვენციის რატიფიცირება თითქმის ყველა სახელმწიფომ განახორციელა, რაც მას ყველაზე ფართოდ აღიარებულ ადამიანის უფლებათა ხელშეკრულებად აქცევს.

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საერთაშორისო სამართლებრივი წყაროა, რომელიც უზრუნველყოფს არასრულწლოვანის უფლებას დაცვაზე. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია არ შეიცავს ბავშვის ცნებას, თუმცა მისი პირველი მუხლი წევრ სახელმწიფოებს ავალდებულებს, დაიცვას კონვენციით დადგენილი „ყველას“, მათ შორის არასრულწლოვანთა უფლებები თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლი განამტკიცებს კონვენ-

ციით განსაზღვრული უფლებებით სარგებლობას „ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, განურჩევლად სხვადასხვა ნიშნისა“, მათ შორის, ასაკის ნიშნით. კონვენციის მე-6, მე-13 და 34-ე მუხლები უზრუნველყოფენ ბავშვის ხელმისაწვდომობას მართლმსაჯულებისადმი და სამართლიანი სასამართლოს უფლების რეალიზებას. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული პრაქტიკა წარმოადგენს კონვენციის ინტერპრეტაციის მნიშვნელოვან წყაროს.

საერთო სასამართლოებში საქმის განხილვის წესები ასევე განისაზღვრება „სამოქალაქო პროცესის საკითხებზე“ ჰააგის კონვენციით, რომელიც მიზნად ისახავს სამოქალაქო სამართალწარმოების გამარტივებასა და ჰარმონიზაციას. მართალია, აღნიშნული დოკუმენტი არ არის რატიფიცირებული საქართველოს მიერ, თუმცა აღიარებულია უფრო თანამედროვე, 1965 და 1970 წლების ჰააგის კონვენციები, რომლებიც საერთაშორისო პროცესებში დოკუმენტების ჩაბარებისა და მტკიცებულებების მოპოვების სტანდარტებს აწესებენ.

ბავშვთა საპროცესო უფლებების დაცვის კუთხით, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება „ბავშვის უფლებათა განხორციელების შესახებ“ ევროპულ კონვენციას, რომელიც უზრუნველყოფს არასრულწლოვანის მართლმსაჯულებისადმი ხელმისაწვდომობასა და სამართალწარმოების პროცესში სხვა შესაძლო საპროცესო უფლებების დაცვას. თუმცა, საქართველო ამ კონვენციას ჯერ არ მიერთებია, რაც ართულებს საერთაშორისო სტანდარტების სრულყოფილ იმპლემენტაციას.

არ არის რატიფიცირებული არც „ბავშვთან კონტაქტის უზრუნველყოფის შესახებ“ ევროპის საბჭოს კონვენცია, რომლის აღიარება კიდევ უფრო გააძლიერებდა ბავშვის უფლებების დაცვას, განსაკუთრებით საოჯახო სამართალში.

საერთაშორისო სტანდარტები წარმოადგენს სამართლებრივ საფუძველს, რომ თითოეულ ინდივიდს, მათ შორის ბავშვს, ჰქონდეს სამართლიანი და თანასწორი შესაძლებლობა იყვნენ დაცულები, სახელმწიფო კი ვალდებულია ეს მექანიზმები დანერგოს პრაქტიკაში. ამრიგად საერთაშორისო სამართლებრივი სტანდარტების ეროვნულ დონეზე სრულყოფილი განხორციელება ქმნის უსაფრთხო სამართლებრივ გარემოს, რომელიც უზრუნველყოფს ბავშვის ჯანსაღ სოციალურ, ფსიქოლოგიურ და ფიზიკურ განვითარებას.

1.3. უფლება დაცვაზე, როგორც არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესი

თანამედროვე მსოფლიოში ბავშვი აღიარებულია როგორც სრულუფლებიანი სუბიექტი, თუმცა მისი ასაკობრივი და განვითარების თავისებურებებიდან გამომდინარე, რჩება განსაკუთრებული ზრუნვისა და მხარდაჭერის ობიექტად. ბავშვის სრულფასოვნად განვითარებისთვის სახელმწიფოს განსაკუთრებული ვალდებულებაა, უზრუნველყოს ისეთი სამართლებრივი გარემო, რომელიც მის უფლებებს იცავს და თვითრეალიზების საშუალებას აძლევს.

ბავშვთა უფლებებზე ზრუნვა არა მხოლოდ საერთაშორისო და ეროვნული ვალდებულებაა, არამედ გრძელვადიანი ინვესტიციაა დემოკრატიულ და მდგრად საზოგადოებაში. განათლების, ჯანდაცვის, დაცვისა და კეთილდღეობის ხელშეწყობა საფუძველს ქმნის მომავალში პასუხისმგებლიანი, აქტიური მოქალაქეების ჩამოყალიბებისთვის და მნიშვნელოვნად ამცირებს უთანასწორობას, სოციალური რისკების მაჩვენებლებსა და ეკონომიკურ ბარიერებს.

ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვა გულისხმობს მოქნილი, ინდივიდუალურად მორგებული მიდგომების შემუშავებას. მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს უნივერსალური დეფინიცია, კონვენციითა და ეროვნულ კანონმდებლობით განმარტებული სტანდარტები წარმოადგენენ მარეგულირებელ ჩარჩოს, რომელიც მორგებულია კონკრეტულ სოციალურ და კულტურულ კონტექსტზე. შესაბამისად, ბავშვის საუკეთესო ინტერესების განსაზღვრა უნდა ეფუძნებოდეს კონკრეტულ გარემოებებს, იყოს დინამიური და უკავშირდებოდეს მის ინდივიდუალურ საჭიროებებს.

საქართველოში განხორციელებული რეფორმებით მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა არასრულწლოვანთა უფლებრივი მდგომარეობა. აღსანიშნავია არასრულწლოვანის უფლება დაცვაზე, რომელიც გულისხმობს სასამართლოსადმი დამოუკიდებლად მიმართვის შესაძლებლობას და ამ გზით უზრუნველყოფს მისი ინტერესების დაცვას სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში. აღნიშნული უფლებრივი მექანიზმი კიდევ უფრო განმტკიცდა 14 წლამდე მინიმალური ასაკობრივი ზღვარის გაუქმებით, რაც პასუხობს როგორც საერთაშორისო სტანდარტებს, ისე ბავშვის სუბიექტურ ინტერესებზე ორიენტირებულ მიდგომას.

სახელმწიფოსა და მშობელს შორის ფუნქციური ბალანსი უმნიშვნელოვანესია. ბავშვის საუკეთესო ინტერესების განსაზღვრის უფლება

პრიორიტეტულად ეკუთვნის მშობელს, თუმცა სახელმწიფო სუბსიდიარულად ერთვება პროცესში იმ შემთხვევაში, თუ მშობელი არღვევს საერთაშორისოდ აღიარებულ და ეროვნულ სტანდარტებს. ამგვარად, მშობლის ავტონომია წონასწორობაშია ბავშვის ინდივიდუალურობისა და ინტერესების პატივისცემასთან.

არასრულწლოვანის უფლება დაცვაზე მხოლოდ სასამართლოსადმი მიმართვით არ შემოიფარგლება — ის მოიცავს კომპლექსურ საპროცესო გარანტიებს, მათ შორის ბავშვის მოსმენას, სპეციალიზებული წარმომადგენლის მონაწილეობას, ადაპტირებული და დროული პროცედურების უზრუნველყოფას.

საერთაშორისო პრაქტიკაც ადასტურებს ამ მიდგომის მნიშვნელობას. მაგალითად, საქმეში *Stagno v. Belgium*, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ არასრულწლოვანთა ხელმისაწვდომობის შეზღუდვა მართლმსაჯულებისადმი წარმოადგენს სამართლიანი სასამართლოს უფლების დარღვევას. აღნიშნულმა გადაწყვეტილებამ კიდევ ერთხელ წარმოაჩინა, რომ ბავშვებს, ასაკის მიუხედავად, უნდა ჰქონდეთ რეალური საშუალება საკუთარი უფლებების დაცვისთვის.

არასრულწლოვანთა დაცვის უფლება აღიარებულია ყველა განვითარებულ დემოკრატიულ სახელმწიფოში, სადაც ბავშვთა უფლებების კონვენცია არა მხოლოდ ფორმალურადაა რატიფიცირებული, არამედ ინტეგრირებულია ეროვნული სამართლებრივ სისტემებში. მაგალითად, გერმანიაში, ფინეთში, შვედეთში, შვეიცარიაში და ნორვეგიაში ბავშვის საუკეთესო ინტერესის პრინციპი სამართლებრივი პროცესის ფუნდამენტურ ღირებულებად ითვლება. ასეთ ქვეყნებში ბავშვს აქვს სასამართლოში დამოუკიდებლად მიმართვის უფლება, სახელმწიფო უზრუნველყოფს უფასო იურიდიულ დახმარებას, ისმენენ ბავშვის აზრს, ხოლო პროცედურები სპეციალურად მორგებულია არასრულწლოვნებზე, რათა უზრუნველყოფილ იქნას უსაფრთხო და მხარდამჭერი სამართლებრივი გარემო.

თავი II. კანონიერ წარმომადგენელთა შეზღუდული უფლებამოსილებები არასრულწლოვანთა უფლებრივი განვითარების კვალდაკვალ

2.1. სასამართლო წარმომადგენლობის ინსტიტუტი სამოქალაქო საპროცესო სამართალში

არასრულწლოვანთა უფლება, მონაწილეობა მიიღონ მათთან დაკავშირებულ სასამართლო პროცესებში, წარმომადგენს ერთ-ერთ ფუნდამენტურ პრინციპს, რომელიც პირდაპირ გამომდინარეობს ბავშვის როგორც დამოუკიდებელი სუბიექტის სამართლებრივი აღიარებიდან. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული პრინციპი სამართლებრივად განმტკიცებულია როგორც საერთაშორისო ასევე ეროვნულ დონეზე, მისი პრაქტიკული იმპლემენტაცია მნიშვნელოვნად კომპლექსურია და მოითხოვს თანმიმდევრულ სისტემურ და ინსტიტუციურ ადაპტაციას.

ბავშვის მოსაზრების გათვალისწინება არ ნიშნავს მისი პროცესში მონაწილეობის აბსოლუტიზაციას. კონვენცია აღიარებს როგორც უშუალო, ისე წარმომადგენლობით ჩართულობას, რაც საჭიროებს ბალანსის დაცვას ორ პრინციპს შორის: ერთი მხრივ, ბავშვის ავტონომიის და მონაწილეობითი უფლებების, მეორე მხრივ, კი – მისი დაცვის და მხარდაჭერის აუცილებლობის. ეს ბალანსი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, როდესაც საქმე გვაქვს არასრულწლოვანის არასრულფასოვან ფსიქოსოციალურ მომწიფებასთან.

სამართლებრივ დონეზე წარმომადგენლობის ინსტიტუტი წარმოდგენილია სამი ფორმით:

1. **კანონიერი წარმომადგენლობა** – წარმოიშობა უშუალოდ კანონიდან და განსაზღვრულია როგორც მშობლების, ასევე მეურვეთა, მზრუნველთა ან მხარდაჭერის პირების მეშვეობით. აღნიშნულ პირთა წარმომადგენლობის უფლება არ საჭიროებს დამატებით უფლებამოსილებას, თუმცა მათი სტატუსი უნდა დადასტურდეს კანონით გათვალისწინებული დოკუმენტაციით.

2. **საპროცესო წარმომადგენლობა** – სსკ-ის 81¹-ე მუხლის თანახმად, არასრულწლოვანს შეუძლია პირადად მიმართოს სასამართლოს, თუმცა პროცესში სავალდებულოა საპროცესო წარმომადგენლის მონაწილეობა. გაურკვევლად რჩება, ვისი შერჩევის უფლებაა ეს წარმომადგენელი – თავად ბავშვის თუ მისი კანონიერ წარმომადგენლის. ბავშვის უფლებათა

კოდექსის სისტემური ინტერპრეტაცია კი ცხადყოფს, რომ ბავშვს უნდა გააჩნდეს უფლებამოსილება, თავად აირჩიოს მასში ნდობით აღჭურვილი პირი, რაც თანხვედრაშია ბავშვის ავტონომიის პრინციპთან.

3. **სახელშეკრულებო წარმომადგენლობა** – ეფუძნება მინდობილობას და მარწმუნებლის ნების გამოხატვას. მიუხედავად იმისა, რომ ბავშვს აქვს უფლება შერჩეული პირის მეშვეობით იმოქმედოს, არსებული ნორმატიული რეალობა არ იძლევა დამოუკიდებლად მინდობილობის გაცემის შესაძლებლობას. შესაბამისად, ეს მოქმედება საჭიროებს კანონიერ წარმომადგენელთან თანხმობას და სანოტარო წესით დამოწმებას, ბავშვის მოსაზრების გათვალისწინების პარალელურად.

საპროცესო წარმომადგენლის ინსტიტუტის სამართლებრივი ბუნება გარკვეულწილად ბუნდოვანია. საკანონმდებლო დონეზე არ არის განსაზღვრული თუ ვინ შეიძლება იყოს ბავშვის საპროცესო წარმომადგენელი, ასევე არ არის დადგენილი უფლებამოსილებათა ფარგლები, რის გამოც პრაქტიკაში მისი ფუნქცია ხშირად განისაზღვრება ანალოგიის პრინციპით, კერძოდ, კანონიერი წარმომადგენლობის მოდელზე დაყრდნობით. ამგვარი ნორმატიული ხარვეზები ქმნის დაბრკოლებებს ბავშვის ინტერესების ეფექტიანად დაცვაში და საჭიროებს დამატებით რეგულირებას.

წარმომადგენლობითი ურთიერთობა, მიუხედავად მისი ფორმისა, ეფუძნება ნდობასა და კეთილსინდისიერებას. ამ ურთიერთობაში უმნიშვნელოვანესია, დაცული იყოს ბავშვის სუბიექტური უფლება – თავისი ინტერესების პრიორიტეტულობით. შესაბამისად, ნებისმიერი წარმომადგენელი ვალდებულია, იხელმძღვანელოს არა მხოლოდ სამართლებრივი ფორმალური კრიტერიუმებით, არამედ იმ ეთიკური და პროფესიული სტანდარტებითაც, რომლებიც განსაზღვრავენ ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვის ვალდებულებას.

დასასრულს, აღსანიშნავია, რომ მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა მხოლოდ ფორმალური წვდომის გარანტიით არ განისაზღვრება. ის მოითხოვს ისეთი პროცესუალური და სტრუქტურული პირობების არსებობას, რომლებიც რეალურად აძლევს არასრულწლოვანს საშუალებას, ისარგებლოს თავისი უფლებებით გათვითცნობიერებულად, დაცულად და ღირსეულად. წარმომადგენლობის ინსტიტუტი ამ პროცესში არის არა მხოლოდ ტექნიკური ინსტრუმენტი, არამედ – ბავშვის სუბიექტურობის და სამართლებრივი მონაწილეობის მძლავრი მექანიზმი.

2.2. არასრულწლოვანთა კანონიერი წარმომადგენლის უფლებამოსილების შეზღუდვის სამართლებრივი რეგულირება

საქართველოში ბავშვის უფლებათა კოდექსის მიღებამ სამართლებრივად და ინსტიტუციურად დააკანონა ბავშვის საუკეთესო ინტერესის უპირატესობის პრინციპი, რაც დაედო საფუძვლად ბავშვის, მშობლისა და სახელმწიფოს ურთიერთობების ხელახალ რეფორმირებას. აღნიშნულმა ცვლილებებმა მოიცვა მშობლის უფლებამოსილებების პროპორციული შეზღუდვის მექანიზმების ჩამოყალიბება იმ შემთხვევებში, როდესაც ეს აუცილებლად მიიჩნევა არასრულწლოვანის კანონიერი ინტერესების დაცვისათვის. კოდექსის მიზანი იყო ისეთი სამართლებრივი გარემოს შექმნა, რომელიც უზრუნველყოფდა ბავშვის როგორც მატერიალური, ისე საპროცესო უფლებების დაცვას ძლიერი ინსტიტუციური გარანტიების მეშვეობით.

კანონმდებლობა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს იმ შემთხვევებს, როდესაც მშობლებს შორის ურთიერთობები კონფლიქტურია. ასეთ გარემოებებში სახელმწიფოს ჩარევა გამართლებულია მხოლოდ მაშინ, როცა იკვეთება ბავშვის დაცვის აუცილებლობა. ბავშვთა დაცვის სფეროში სახელმწიფოს ფუნქცია განისაზღვრება როგორც მეურვეობისა და ზედამხედველობის განხორციელება, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც კანონიერი წარმომადგენლის ქმედება შესაძლებელია ეწინააღმდეგებოდეს ბავშვის ინტერესებს. ამ კონტექსტში სახელმწიფო აღიჭურვება რეგულირების, ჩარევის და საჭიროების შემთხვევაში — უფლებამოსილების შეზღუდვის ან ჩამორთმევის იურიდიული ბერკეტებით.

ბავშვის საუკეთესო ინტერესების განხორციელების პრაქტიკულ ასპექტში ფუნდამენტური როლი აკისრია სასამართლოს, როგორც დამოუკიდებელ და მიუკერძოებელ ინსტიტუტს. ამ კუთხით მნიშვნელოვან პრეცედენტს ქმნის, თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლის საფუძველზეც არასრულწლოვან მემკვიდრეებს მემკვიდრეობით მიღებული ფულადი ვალდებულებების შესრულება დაეკისრებათ მხოლოდ სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ, რადგან დაუყოვნებელი დაკისრება საფრთხეს უქმნიდა მათ ქონებრივ ინტერესებს და ეწინააღმდეგებოდა არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესების პრინციპს.

სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება უნდა იყოს გამჭვირვალე, სრულად მოტივირებული და დაფუძნებული „ultima ratio“-ს პრინციპზე, რაც გულისხმობს სახელმწიფოს ჩარევის გამოყენებას მხო-

ლოდ აუცილებლობის უკიდურეს შემთხვევაში და პროპორციულობის მკაცრი სტანდარტის დაცვით.

2.3. კანონიერი წარმომადგენლის შეზღუდული უფლებებით მოქმედება არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინებით

არასრულწლოვანთა უფლებების დაცვა და მათზე მორგებული სამართლებრივი მექანიზმების განვითარება წარმოადგენს თანამედროვე სამართლებრივი სახელმწიფოს ერთ-ერთ ძირითად მიმართულებას. ბავშვთა უფლებების დაცვის დარგში ცენტრალური ადგილი უკავია არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების უპირატესობის უზრუნველყოფას, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მისი ინტერესების რეალიზება დაკავშირებულია მშობლის ან კანონიერი წარმომადგენლის უფლებამოსილების განხორციელებასთან.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა მუდმივად განაგრძობს "ოჯახური ცხოვრების" ცნების ინტერპრეტაციას, რაც მოიცავს როგორც ქორწინებით, ისე ფაქტობრივი თანაცხოვრებით ჩამოყალიბებულ ურთიერთობებს.

ევროპული სტანდარტების თანახმად, არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მშობლებს შორის უფლებათა განაწილებისა და დავების გადაწყვეტისას. სამოქალაქო კოდექსით განსაზღვრულია, რომ მშობლებმა თავიანთი უფლებამოსილება ისე უნდა განახორციელონ, რომ არ შეილახოს ბავშვის კანონიერი ინტერესები.

ბავშვის უფლებებისა და სამართლებრივი სტატუსის გაძლიერების პროცესში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს არასრულწლოვანის ინდივიდუალური აზრისა და საკუთრების უფლების პატივისცემა. თუ წარსულში მშობლის ნების პრეზუმფცია აღიქმებოდა ბავშვის ინტერესების ეკვივალენტად, ახალი სამართლებრივი ჩარჩო აწესებს დამატებით შეფასებით სტანდარტებს, რომლებიც მიზნად ისახავს გარიგების სარგებლიანობის ობიექტურ განსაზღვრას და ბავშვის ინტერესების სრულფასოვან დაცვას.

სამოქალაქო კოდექსში განხორციელებულმა ცვლილებებმა არსებითად გააძლიერა არასრულწლოვანის ქონებრივი უფლებების დაცვის სამართლებრივი მექანიზმები. კერძოდ, კანონით დადგინდა, რომ არასრულწლოვანის საკუთრებაში არსებული უძრავი ან 1 000 ლარზე მეტი ღირებულების მოძრავი ქონების განკარგვა მშობლის ან სხვა კანონიერი წარმომადგენლის მიერ დასაშვებია მხოლოდ სასამართლოს წინასწარი თანხმობის საფუძველზე. აღნიშნული რეგულაცია წარმოადგენს გარიგების კანონიერების უზრუნველყოფის ერთ-ერთ ინსტრუმენტს, რომელიც ემსახურება ბავშვის ინტერესთა უპირატესობის დაცვას.

განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ისეთ გარიგებებს, სადაც ბავშვის ქონება უზრუნველყოფის საგნად გამოდის. ამ დროს, პასუხისმგებლობა შეიძლება გავრცელდეს არა მხოლოდ მშობელზე, არამედ კეთილსინდისიერების პრინციპის დარღვევის შემთხვევაში — კრედიტორზეც.

სასამართლოს პრაქტიკაში დამკვიდრდა პოზიცია, რომ ბავშვის საკუთრებაში არსებული ქონების განკარგვის ნებართვა შეიძლება გაიცეს მხოლოდ იმ პირობით, თუ გარიგება ემსახურება მის რეალურ კეთილდღეობას და მიღებული თანხა მიზნობრივად მოხმარდება არასრულწლოვნის ინტერესებს. გადაწყვეტილების საფუძველად კი აუცილებელია მკაფიო, ობიექტური და მტკიცებულებებით დასაბუთებული ანალიზი.

შესაბამისად, მოქმედი სამართლებრივი ჩარჩო მიზნად ისახავს არასრულწლოვანის პიროვნული, სოციალური და ეკონომიკური ინტერესების მაქსიმალურ დაცვას და მშობლის წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების რეალიზების პრინციპების კანონიერ და პასუხისმგებლიან გამოყენებას.

თავი III. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სამართლებრივი პარადიგმა: დაცვის მექანიზმების ეფექტიანობის კრიტიკული ანალიზი

3.1. არასრულწლოვანის მიერ სასამართლოსთვის დამოუკიდებლად მიმართვის ინსტიტუციური მექანიზმები და პროცედურული ბარიერები

ბავშვზე მორგებული მართლმსაჯულების სისტემის ანალიზი საქართველოში ცხადად აჩვენებს, რომ კანონმდებლობით აღიარებული პრინციპებისა და მათი პრაქტიკაში იმპლემენტაციის შორის მნიშვნელოვანი დისბალანსია. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფომ ბოლო წლების

განმავლობაში განახორციელა მნიშვნელოვანი რეფორმები ბავშვთა უფლებების სამართლებრივი დაცვის მიმართულებით, კვლავ მძაფრად იკვეთება არაერთი სისტემური და პროცედურული ხარვეზი, რაც ზღუდავს არასრულწლოვანთა უფლებების ეფექტიან დაცვას სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში.

მიუხედავად იმისა, რომ საკანონმდებლო ნოვაციები მიზნად ისახავს არასრულწლოვანთა პროცესუალური ავტონომიის უზრუნველყოფას, სასამართლო პრაქტიკა, მათ შორის არასრულწლოვანთა დამოუკიდებელი სარჩელის მიღებაზე უარის პრეცედენტები, ნათლად ასახავს პროცედურული ფორმალიზმისგან წარმოქმნილ ბარიერებს. ანალიზმა გამოავლინა ბავშვზე მორგებული სარჩელისა და სასამართლო უწყების ფორმებში ტერმინოლოგიური სირთულეები, მონაცემთა დაცვისა და პროცესუალური გზამკვლევის არარსებობა, რაც უშლის ხელს არასრულწლოვანთა სამართლებრივი უფლებების ეფექტიან რეალიზებას.

წინამდებარე ნაშრომზე მუშაობის პერიოდში ჩატარებულმა კვლევებმა დაადასტურა სამართლებრივი ცნობიერებისა და ინფორმირებულობის დეფიციტი, რომელიც განსაკუთრებით მწვავედ იჩენს თავს სახელმწიფო ზრუნვის სისტემაში მყოფ არასრულწლოვანთა შორის.

კვლევა ადასტურებს, რომ თანამედროვე ქართულ სამართლებრივ სისტემაში არასრულწლოვანთა დამოუკიდებელი სასამართლოსთვის მიმართვის პრაქტიკა იშვიათია, რაც განპირობებულია, როგორც სამართლებრივი, ისე პრაქტიკული ბარიერების არსებობით. ასევე იკვეთება, რომ არასრულწლოვანთა საქმეში მონაწილეობა უმეტესწილად იწყება მშობლების, ახლობლების ან სხვა ზრდასრული პირების ინიციატივით და არა თავად არასრულწლოვანების მხრიდან. მართლმსაჯულების სისტემასთან ურთიერთობა ხშირ შემთხვევებში შიშსა და გაურკვევლობას იწვევს არასრულწლოვანთა შორის. ისინი უმეტესად უფრთხიან სამართლებრივი მექანიზმების გამოყენებას, მათ შორის საჩივრისა თუ განცხადების წარდგენას, გამომდინარე იქიდან, რომ ამის შედეგად შესაძლოა გახდნენ ზეწოლის, მუქარის, შიში დათესვის, სტიგმატიზაციისა და მიტოვების მსხვერპლნი. გარდა ამისა არასრულწლოვანებს ხშირ შემთხვევაში, არ გააჩნიათ ნდობა იმ ინსტიტუციური სტრუქტურებისა და სუბიექტების მიმართ, რომელთაც უფლებების დაცვის ფუნქცია აკისრიათ.

მნიშვნელოვანი ასპექტია ისიც, რომ არასრულწლოვანებს ხშირად სჭირდებათ ზრდასრულთა მხარდაჭერა საკუთარი უფლებების რეალიზებისა და დაცვის პროცესში. თუმცა, გარკვეულ შემთხვევებში, თავად ზრდასრულებსაც არ გააჩნიათ სათანადო ცოდნა ბავშვის უფლებების

შესახებ ან არ იცნობენ იმ სამართლებრივი მექანიზმებს, რომლებიც მართულია არასრულწლოვანთა დაცვისაკენ.

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაზე ეფექტური წვდომა, ასევე მნიშვნელოვნად ფერხდება პროცედურული ბარიერების გამოც, რომელთა შორის განსაკუთრებით პრობლემატურია ფინანსური რესურსების დეფიციტი, დაცვის მექანიზმების გეოგრაფიული ხელმისაწვდომობის შეზღუდულობა და კომუნიკაციური ბარიერები. ეკონომიკური დამოუკიდებლობის გამო, ბავშვები მოკლებული არიან შესაძლებლობას უზრუნველყონ კვალიფიციური იურიდიული მომსახურების ანაზღაურება და დაფარონ საჭირო სატრანსპორტო ხარჯები. პარალელურად სპეციალისტთა მხრიდან არასრულწლოვანებთან კომუნიკაციისას გამოყენებული ტერმინოლოგია იშვიათად თუ ითვალისწინებს ბავშვთა კოგნიტური განვითარების თავისებურებებს. აღნიშნული დისკურსი ხშირად სცდება არასრულწლოვანთა აღქმითი და ინტერპრეტაციული კომპეტენციების ფარგლებს, რაც არსებითად აფერხებს მათ ეფექტურ მონაწილეობას სამართლებრივ პროცესებში.

3.2.მულტიდისციპლინური თანამშრომლობისა და სპეციალიზირებული კადრების მნიშვნელობა სამოქალაქო სამართალწარმოებაში: პრობლემები და გამოწვევები საქართველოს რეალობაში

მულტიდისციპლინური მიდგომა სამოქალაქო სამართალწარმოებაში უზრუნველყოფს არასრულწლოვანთა ფსიქოლოგიური, სოციალური, ემოციური და ფიზიკური მდგომარეობის კომპლექსურ შეფასებას. ბავშვის უფლებათა კოდექსის მიღებით გაძლიერდა სპეციალისტთა ჩართულობის სამართლებრივი საფუძვლები, შეიქმნა იმპერატიული ნორმები მათი მონაწილეობის აუცილებლობის შესახებ.

სასამართლო პრაქტიკაში სოციალური მუშაკებისა და ფსიქოლოგების დასკვნები არსებითად განსაზღვრავს გადაწყვეტილების მიღების პროცესს, განსაკუთრებით საოჯახო დავებში. თუმცა, არსებული მეთოდოლოგიური ხარვეზები - სტანდარტიზებული პროტოკოლების არარსებობა, ტერმინოლოგიური გაურკვევლობა, ზედაპირული შეფასებები - აფერხებს ეფექტიან მულტიდისციპლინურ შეფასებას.

პრობლემურია ფსიქოლოგიური ექსპერტიზის დასკვნების ემპირიული საფუძვლიანობის ნაკლებობა და დაუსაბუთებელი პროგნოზები,

რაც ცილდება პროფესიულ კომპეტენციას. საკანონმდებლო დონეზე არ არსებობს კომპეტენტური უწყება, რომელიც უზრუნველყოფს სპეციალისტთა კვალიფიკაციის ამაღლებას და პროფესიული სტანდარტების დაცვას. მიზანშეწონილია, პროფესიული ეთიკის კოდექსის შემუშავება და კვაზისასამართლო ორგანოს შექმნა, რომელიც განახორციელებს დისციპლინურ წარმოებას ფსიქოლოგთა მიმართ, რაც უზრუნველყოფს მათ ანგარიშვალდებულებას და სამართლიანი მართლმსაჯულების რეალიზებას.

მნიშვნელოვანია სოციალური მუშაკის როლიც სამართალწარმოების პროცესში, იგი წარმოადგენს მედიატორს ბავშვის სუბიექტურ რეალობასა და სამართლებრივ სისტემას შორის, რაც თანამედროვე მართლმსაჯულების დეცენტრალიზებულ ხასიათს ასახავს. კვლევამ გამოავლინა რამდენიმე მნიშვნელოვანი სისტემური გამოწვევა: სოციალური მუშაკების მწვავე დეფიციტი (საქართველოში 100,000 მოსახლეზე 7 სოციალური მუშაკი, ევროკავშირში - 1850); გადატვირთული სამუშაო გრაფიკი (78.3% ერთდროულად 45-ზე მეტ საქმეს მართავს ნაცვლად რეკომენდებული 8-18-ისა), რაც რესპონდენტთა 95.7%-ის აზრით, უარყოფითად აისახება მომსახურების ხარისხზე; პროფესიული განვითარების შეზღუდული შესაძლებლობები (56.5% წლის განმავლობაში არ გადამზადებულა); არასაკმარისი ინფორმირებულობა განახლებულ საკანონმდებლო რეგულაციებზე და ტერიტორიული ხელმისაწვდომობის პრობლემები, რაც ართულებს ბენეფიციარებთან ვიზიტების ორგანიზებას. აუცილებელია სოციალური მუშაკების რაოდენობის გაზრდა, სისტემური პროფესიული განვითარების პროგრამების დანერგვა, ლოგისტიკური მხარდაჭერის გაუმჯობესება და მონიტორინგისა და შეფასების სისტემის დახვეწა ბავშვთა უფლებების დაცვის მექანიზმების გასაძლიერებლად.

სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესების დაცვის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან ინსტიტუციურ გარანტს წარმოადგენს უფლება იურიდიულ დახმარებაზე. არასრულწლოვანთა უფასო სამართლებრივ მხარდაჭერაზე პასუხისმგებელია სსიპ იურიდიული დახმარების სამსახური, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ინფრასტრუქტურის, პროცედურებისა და სერვისების შესაბამისობა ბავშვზე მორგებული მართლმსაჯულების საერთაშორისო სტანდარტებთან. აღნიშნულ ინსტიტუტთან მიმართებაში ვლინდება რიგი პრობლემური საკითხები: სპეციალიზებული კადრების ნაკლებობა ბავშვის ფსიქოლოგიისა და უფლებების სფეროში; მულტიდისციპლინური კოორდინაციის არასაკმარისობა; სპეციალიზებული სამსახურის არარსე-

ბოზა საპროცესო წარმომადგენლის სტატუსით; მონიტორინგისა და ანგარიშვალდებულების მექანიზმების სისუსტე. რეკომენდებულია სავალდებულო სპეციალიზაციისა და რეკვალიფიკაციის სისტემის შექმნა; მულტიდისციპლინური გუნდების ფორმალიზება დეტალიზებული პროტოკოლებითა და ელექტრონული კოორდინაციით; სპეციალიზებული სამსახურის დაფუძნება CAFCASS-ის მოდელით; დამოუკიდებელი მონიტორინგის ორგანოს შექმნა ყოველწლიური ანგარიშგებისა და უკუკავშირის მექანიზმებით.

3.3.არასრულწლოვანის მოსმენა და მისი მოსაზრებების სათანადოდ გათვალისწინება: ფორმალიზიდან ეფექტურ მექანიზმამდე არსებული წინააღმდეგობები

არასრულწლოვანის მოსმენისა და მისი მოსაზრებების სათანადოდ გათვალისწინების უფლება წარმოადგენს ბავშვზე მორგებული მართლმსაჯულების ფუნდამენტურ პრინციპს და უზრუნველყოფს ბავშვის აქტიურ ჩართულობას გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, ხელს უწყობს მის პიროვნულ ფორმირებას. ამ უფლების იგნორირება იწვევს სამართლებრივი აქტის ანულირებას. მოსმენის უფლება მოქმედებს ყველა სასამართლო ინსტანციაში და მოიცავს პროცესის მონაწილის უფლებას წარმოადგინოს ახსნა-განმარტებები, სასამართლოს ვალდებულებას მოუსმინოს და შეაფასოს ისინი, რაც დასაბუთებული უნდა იყოს კანონითა და საქმის მასალებით.

დაუსწრებელი გადაწყვეტილების მიღება არასრულწლოვანის საქმეებზე დასაშვებია მხოლოდ მისი კანონიერი წარმომადგენლის სათანადო ინფორმირებისა და არასაპატიო მიზეზის არარსებობის შემთხვევაში, როგორც უკიდურესი ღონისძიება, ბავშვის საუკეთესო ინტერესების უპირატესობის პრინციპის გათვალისწინებით. ბავშვს აქვს თავისუფალი აზრის გამოხატვის უფლება, მათ შორის ზეწოლისგან დაცვის გარანტია, და მონაწილეობის უფლების ნეგატიური ასპექტი, რაც გულისხმობს პროცესში ჩართვაზე უარის თქმის შესაძლებლობას. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მოწყვლადი ჯგუფების არასრულწლოვანთა ნების ავტონომიის გამოვლენის სირთულეებს.

მნიშვნელოვანია ბავშვისთვის ადეკვატური ინფორმაციის მიწოდება და პროცედურული ტრანსპარენტულობის უზრუნველყოფა. ბავშვის აზრის სათანადოდ გათვალისწინება არ გულისხმობს გადაწყვეტილების

მიმღები სუბიექტის ვალდებულებას, უპირობოდ დაემორჩილოს ბავშვის სურვილს, არამედ მისი მაქსიმალური ჩართულობის უზრუნველყოფას მისთვის მნიშვნელოვან საკითხებში. კრიტიკულია ბავშვის ნამდვილი ნების იდენტიფიცირება მულტიდისციპლინური ანალიზის საფუძველზე, არამართლზომიერი ზეგავლენისა და ფსიქოლოგიური მანიპულაციის გამორიცხვით. მოქმედი სამართლებრივი სისტემა არ უზრუნველყოფს ეფექტურ მექანიზმებს იურიდიული წარმომადგენლების მხრიდან ზეწოლის პრევენციისა და აღკვეთისთვის.

არასრულწლოვანებთან ეფექტური კომუნიკაციისთვის აუცილებელია ლინგვისტური აკომოდაცია, მულტიმოდალური კომუნიკაცია (ვიზუალური, აუდიოვიზუალური, პრაქტიკული მეთოდები), ფსიქოემოციური ფაქტორების გათვალისწინება (ემპათია, უსაფრთხოება, ავტონომიის პატივისცემა), განვითარების ეტაპზე მორგებული დიფერენცირებული მიდგომა, ინტერდისციპლინური თანამშრომლობა (ფსიქოლოგები, სოციალური მუშაკები, ლინგვისტები, განათლების სპეციალისტები), ტექნოლოგიური ინტეგრაცია და კონფიდენციალურობის პრინციპის დაცვა, რაც უზრუნველყოფს ბავშვის რეალური ნების თავისუფალ გამოხატვას და პირად ცხოვრებაში ჩარევისგან დაცვას.

ევროპული სასამართლოს პრეცედენტები საქმეებზე *M. და M. v. Croatia*, *N.წ.* საქართველოს წინააღმდეგ და *Sahin v. Germany* ხაზს უსვამს არასრულწლოვნის მოსმენისა და მისი აზრის სათანადოდ გათვალისწინების ფუნდამენტურ მნიშვნელობას ბავშვის უფლებების დაცვის თანამედროვე სტანდარტებში.

არსებობს მნიშვნელოვანი დისონანსი ნორმატიულ რეგულაციებსა და პრაქტიკულ რეალიზებას შორის, რაც გამოიხატება პროცედურული ტრანსპარენტულობის დეფიციტში, მანიპულაციისა და ზეგავლენის პრევენციის არაეფექტურ ინსტრუმენტებში, არადაპტირებულ ინსტიტუციურ გარემოში, წინასწარი ფსიქოემოციური მომზადების მექანიზმების არარსებობასა და კონფიდენციალურობის დაცვის გარანტიების სისუსტეში. პრობლემების გადასაჭრელად საჭიროა კომპლექსური ინტერდისციპლინური მიდგომა ინსტიტუციურ (სპეციალიზებული ინფრასტრუქტურა და პროტოკოლები), პროცედურულ (სტანდარტიზებული მეთოდოლოგია), პროფესიულ (ჩართული სპეციალისტების კომპეტენციების განვითარება) და საკანონმდებლო (მკაფიო პროცედურული გარანტიები) დონეზე, რათა არასრულწლოვნის მოსმენის უფლება ფორმალური პროცედურიდან ქმედით მექანიზმად იქცეს მათი რეალუ-

რი მონაწილეობისა და საუკეთესო ინტერესების სრულფასოვანი დაცვისთვის.

3.4. არასრულწლოვანთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აკრძალვა, დისკრიმინაციის ლატენტური ფორმები და მათი აღმოფხვრის გამოწვევები სამოქალაქო სამართალწარმოებაში

არასრულწლოვანთა დისკრიმინაციის აკრძალვა თანამედროვე სამართლებრივი სისტემის ფუნდამენტური პრინციპია, რომელიც ასახულია საერთაშორისო და ეროვნულ კანონმდებლობაში. მიუხედავად ამისა, პრაქტიკაში არასრულწლოვანთა დისკრიმინაცია, განსაკუთრებით მისი ლატენტური, ფარული ფორმები, კვლავ სერიოზულ პრობლემად რჩება. სამოქალაქო სამართალწარმოება, სადაც ხშირად წყდება არასრულწლოვანთა უფლებებთან დაკავშირებული საკითხები, ქმნის განსაკუთრებულ გამოწვევებს დისკრიმინაციის ამოცნობის, მტკიცებისა და აღმოფხვრის კუთხით.

მხარეთა საპროცესო თანასწორუფლებიანობის პრინციპი სამოქალაქო სამართალწარმოების ბუნებიდან გამომდინარეობს და უზრუნველყოფს მხარეებისთვის თანაბარ შესაძლებლობებს საკუთარი პოზიციის დასაცავად. თუმცა, არასრულწლოვანთა სპეციფიკური მდგომარეობა მოითხოვს განსაკუთრებულ ყურადღებას ამ პრინციპის რეალიზებისას. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტები (*Ternovskis v. Lativa*, *Larin v. Russia*) ხაზს უსვამს მხარეთა ინფორმირებულობისა და თანაბარ მდგომარეობაში ყოფნის მნიშვნელობას.

დისკრიმინაცია საქართველოში მნიშვნელოვან სოციალურ-სამართლებრივ გამოწვევად რჩება, რაც სახალხო დამცველის ანგარიშებითაც დასტურდება. არასრულწლოვანები განსაკუთრებით მოწყვლადნი არიან დისკრიმინაციის მიმართ, როგორც სახელმწიფო ორგანოებთან, ისე ოჯახის წევრებთან ურთიერთობაში, მათი დამოკიდებულების გამო სრულწლოვანებზე საკუთარი უფლებების რეალიზებისას. არსებობს არასრულწლოვანთა ჰეტეროგენული ჯგუფები მომეტებული მოწყვლადობის ხარისხით, რომლებიც საჭიროებენ დიფერენცირებულ მიდგომას. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტები (*ბოშა ბავშვების სეგრეგაციის საქმე*, *ქორწინების გარეშე დაბადებულ ბავშვთა დისკრიმინაციის საქმეები*, *Marckx VS Belgium*) წარმოადგენს მნიშვნელოვან სახელმძღვანელოს არასრულწლოვანთა დისკრიმინაციისგან დაცვის სფეროში.

სამოქალაქო სამართალწარმოებაში არასრულწლოვანთა დისკრიმინაციის ლატენტური ფორმები მოიცავს:

- პროცედურულ დისკრიმინაციას: არათანმიმდევრული პრაქტიკა არასრულწლოვნის მოსმენისას, არადეკვატური კვალიფიციური წარმომადგენლობის პრობლემა, არაპროპორციულად ხანგრძლივი სამართალწარმოების პროცესი;
- სტრუქტურულ დისკრიმინაციას: ბავშვზე არაორიენტირებული სასამართლო გარემო, არასაკმარისი რაოდენობის სპეციალიზირებული მოსამართლეები, მულტიდისციპლინური პრინციპის არასათანადო გამოყენება მტკიცებულებების შეფასებისას;
- შინაარსობრივ დისკრიმინაციას: ბავშვის საუკეთესო ინტერესების ზედაპირული, ფორმალური შეფასება, ინტერსექციული დისკრიმინაციის იგნორირება, სტერეოტიპული მიდგომები და „იარლიყის მიწებება“;

არასრულწლოვანთა დისკრიმინაციის ეფექტიანი აღმოფხვრისთვის სამოქალაქო სამართალწარმოებაში აუცილებელია:

- სასამართლო პრაქტიკის მუდმივი მონიტორინგი და ანალიზი დისკრიმინაციის ნიშნების გამოსავლენად;
- მოსამართლეების, ადვოკატებისა და სხვა ჩართული სპეციალისტების პროფესიული განვითარება არასრულწლოვანთა უფლებებისა და დისკრიმინაციის საკითხებში;
- არასრულწლოვანთა უფლებების სფეროში საუკეთესო საერთაშორისო პრაქტიკის დანერგვა;
- საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლება არასრულწლოვანთა უფლებებისა და დისკრიმინაციის არსის შესახებ;
- საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელება, მათ შორის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში არასრულწლოვანთა მონაწილეობით საქმეების განხილვის სპეციალური თავის შემოღება და პროცედურული გარანტიების გაძლიერება;
- ინსტიტუციური გაძლიერება, მათ შორის სპეციალიზირებული სასამართლო კოლეგიების შექმნა და შესაბამისი სპეციალისტებით დაკომპლექტება;
- ბავშვის საუკეთესო ინტერესების შეფასების დეტალური და ყოვლისმომცველი მეთოდოლოგიის შემუშავება და გადაწყვეტილებების დასაბუთების სტანდარტის ამაღლება დისკრიმინაციის საკითხების სიღრმისეული ანალიზის უზრუნველსაყოფად;

მხოლოდ ამგვარი კომპლექსური და სისტემური მიდგომით არის შესაძლებელი არასრულწლოვანთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის ეფექტიანი აღმოფხვრა სამოქალაქო სამართალწარმოებაში და მათი უფლებების სრულფასოვანი დაცვის უზრუნველყოფა.

3.5. მართლმსაჯულების დროულობა და გადაწყვეტილებათა გადასინჯვის სამართლებრივი რეგულირება ბავშვის ასაკობრივი განვითარების თავისებურებების კრილში

სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობის უფლება ფუნდამენტურია კანონის უზენაესობისთვის და მოიცავს არა მხოლოდ ფორმალურ ხელმისაწვდომობას, არამედ სამართლიანი სასამართლოს ელემენტებს, მათ შორის საქმის გონივრულ ვადაში განხილვის მოთხოვნას. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო და ევროპული სასამართლო ხაზს უსვამენ მართლმსაჯულების დროულობის მნიშვნელობას, როგორც სამართლიანი სასამართლოს უფლების განუყოფელ ნაწილს. გაჭიანურება ძირს უთხრის საზოგადოების ნდობას მართლმსაჯულების სისტემის მიმართ.

გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენცია და საქართველოს კანონმდებლობა (ბავშვის უფლებათა კოდექსი) იმპერატიულად მოითხოვს არასრულწლოვანთა საქმეების პრიორიტეტულ და დაუყოვნებლივ განხილვას. დავების სწრაფი გადაწყვეტა აუცილებელია მხარეთა ინტერესების დასაცავად, რასაც ემსახურება საპროცესო ვადების სისტემა. ვადები დგინდება კანონით ან სასამართლოს მიერ და მათი დარღვევა იწვევს სამართლებრივ შედეგებს. კანონით დადგენილი ვადები სავალდებულოა, ხოლო სასამართლოს მიერ დადგენილი ვადები შესაძლოა შეიცვალოს. კანონით დადგენილი გასაჩივრების ვადების აღდგენის შეზღუდვა საკამათო საკითხია.

პრაქტიკაში არსებობს დისბალანსი ნორმატიულ ვადებსა და მათ რეალიზებას შორის, რაც განპირობებულია მოსამართლეთა გადატვირთულობით. ევროპული სასამართლო გადატვირთულობას არ მიიჩნევს საქმის გაჭიანურების გამართლებად. საქართველოში მართლმსაჯულების სისტემის მოდერნიზაციის მიუხედავად, საქმეთა არაგონივრული გახანგრძლივება კვლავ პრობლემაა. სტატისტიკური მონაცემები მიუთითებს სამოქალაქო საქმეთა რაოდენობის ცვალებადობაზე და მოსამართლეთა რაოდენობის შემცირების ტენდენციაზე, რაც ზრდის თითოეულ მოსამართლეზე დაკისრებულ საქმეთა რაოდენობას და აფერხებს არასრულწლოვანთა საქმეების პრიორიტეტულ განხილვას.

არასრულწლოვანთა საქმეების დროულობა უნდა შეფასდეს არა მხოლოდ ფორმალური ხანგრძლივობის, არამედ მათი ფსიქო-სოციალური განვითარების ჭრილშიც. დროის ფაქტორს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ბავშვის ინტერესების დაცვის კონტექსტში. ეფექტიანი იმპლემენტაცია მოითხოვს ინსტიტუციურ რეფორმებს, მათ შორის სპეციალიზირებული სასამართლო პალატების შექმნას, რაც წარმატებით ფუნქციონირებს აშშ-ში, გერმანიაში, ავსტრალიაში, კანადასა და გაერთიანებულ სამეფოში. მოსამართლეთა სპეციალიზაციის სტანდარტი საქართველოში საჭიროებს დახვეწას შეფასების მექანიზმების, სერტიფიცირების პროცესის, პრაქტიკული კომპონენტების, განგრძობადი სწავლების, სამუშაო დატვირთვის მენეჯმენტისა და მონიტორინგის კუთხით. დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული მექანიზმები, როგორიცაა მედიაცია, ხელს უწყობს სასამართლო სისტემის განტვირთვას და მხარეთა კონტროლს შედეგებზე. ევროპული ქვეყნების (ესტონეთი, ნორვეგია) გამოცდილება მიუთითებს სასამართლომდელი მედიაციის სავალდებულო მოდელების ეფექტიანობაზე საოჯახო დავებში. საქართველოში მედიაციის რეგულირება ვითარდება, მაგრამ საჭიროებს შემდგომ განვითარებას.

გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მნიშვნელოვანია ბალანსის დაცვა პროცესუალურ ეფექტიანობასა და გადაწყვეტილების ხარისხს შორის. ხანგრძლივი პროცესის უარყოფითი შედეგების პრევენციისთვის რეკომენდებულია სასამართლო ზედამხედველობის ეფექტური სისტემის დანერგვა, რომელიც მოიცავს უწყვეტ მონიტორინგს, სპეციალიზებულ კადრებსა და შეფასების მექანიზმებს ინსტიტუციურ ტრანსფორმაციასთან ერთად.

არასრულწლოვანთა შესახებ მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილებების ეფექტურობა და მიზანშეწონილობა დამოკიდებულია დროის ფაქტორზე და საჭიროებს რეგულარულ გადასინჯვას ბავშვის ცვალებადი საჭიროებების შესაბამისად. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი და საქართველოს კანონმდებლობა (სამოქალაქო კოდექსი, ბავშვის უფლებათა კოდექსი) აღიარებს გადაწყვეტილებათა მოდიფიცირების შესაძლებლობას გარემოებათა არსებითი ცვლილების საფუძველზე, თუმცა რეგულირება ფრაგმენტულია და საჭიროებს სისტემურ მიდგომას არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესების უზრუნველსაყოფად.

3.6. იგივეობრივი სარჩელის აღძვრის შესაძლებლობა სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ

იგივეობრივი სარჩელის აღძვრის შესაძლებლობა სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ სამოქალაქო სამართლის საინტერესო ინსტიტუტია, რომელიც სამართლებრივ პასუხისმგებლობასა და არასრულწლოვანთა უფლებების დაცვას უკავშირდება. იგივეობრივი სარჩელი გულისხმობს ერთი და იმავე საქმეზე, იმავე მხარეებს შორის, იმავე საფუძვლითა და მოთხოვნით სასამართლოსადმი მიმართვას. განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს, როდესაც სრულწლოვანი პირი ცდილობს იგივეობრივი სარჩელის აღძვრას უფლებების დარღვევის გამო, რომელიც არასრულწლოვანების პერიოდში მოხდა.

საქართველოს კანონმდებლობა პირდაპირ არ აწესრიგებს ამ საკითხს. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 421-ე და 422-ე მუხლები განსაზღვრავს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების ბათილად ცნობისა და ახლად აღმოჩენილ გარემოებათა გამო საქმის წარმოების განახლების საფუძვლებს, რაც შეიძლება გამოყენებულ იქნას ანალოგიით. ასევე, 272-ე მუხლის „ბ“ პუნქტი ითვალისწინებს საქმის წარმოების შეწყვეტას კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების არსებობის შემთხვევაში იმავე საგანზე, მხარეებსა და საფუძველზე. თუმცა, არასრულწლოვანთა უფლებების დაცვის კონტექსტში, ეს საკითხი მნიშვნელოვან სამართლებრივ დილემებსა და პრაქტიკულ გამოწვევებს წარმოშობს.

არასრულწლოვანის დამოუკიდებლად სასამართლოსთვის მიმართვის უფლება გამომდინარეობს საერთაშორისო სტანდარტებიდან და ეროვნული კანონმდებლობიდან. მიუხედავად ამისა, არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესები ხშირად ირღვევა სამართალწარმოების პროცესში არასაკმარისი ცოდნისა და გამოცდილების გამო. აქედან გამომდინარეობს კითხვა, აქვს თუ არა სრულწლოვან პირს უფლება, აღძვრას იგივეობრივი სარჩელი არასრულწლოვანების პერიოდში განხილულ საკითხზე? პასუხი მოითხოვს სამართლებრივი პრინციპების, პროცესუალური ნორმებისა და პრაქტიკული გარემოებების კომპლექსურ ანალიზს.

საერთაშორისო პრაქტიკა აჩვენებს განსხვავებულ მიდგომებს ამ საკითხისადმი. გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი და სხვა ქვეყნების კანონმდებლობა ითვალისწინებს საქმის განახლების მექანიზმებს, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ იგივეობრივი სარჩელის წარდგენისას. ქართულ სამართლებრივ სისტემაში არ არსებობს ერთგვაროვანი პრაქტიკა ამ საკითხზე, თუმცა

კონსტიტუციით გარანტირებულია ყველა პირის უფლება, მიმართოს სასამართლოს უფლებების დასაცავად. ეს ქმნის საფუძველს სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ იგივეობრივი სარჩელის აღძვრისთვის, თუ არსებობს საფუძვლიანი ეჭვი, რომ უფლებები არ იყო სრულყოფილად დაცული არასრულწლოვანების პერიოდში.

თეორიული ანალიზი ავლენს არგუმენტებს, როგორც იგივეობრივი სარჩელის წარდგენის უფლების მომხრე, ისე მოწინააღმდეგე მხარეს. მომხრე არგუმენტებია: არასრულწლოვანთა არასაკმარისი ცოდნა და გამოცდილება, კანონიერი წარმომადგენლების არაჯეროვანი მოქმედება, არასრულწლოვანის აზრის არასათანადო გათვალისწინება. მოწინააღმდეგე არგუმენტებია: სამართლებრივი სტაბილურობისა და განჭვრეტადობის უზრუნველყოფა, სასამართლო სისტემის გადატვირთვის თავიდან აცილება, არასრულწლოვანთა საქმეებში არსებული საპროცესო გარანტიები.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, საჭიროა კანონმდებლობაში განისაზღვროს მკაფიო კრიტერიუმები იგივეობრივი სარჩელის აღძვრის უფლებისთვის სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ. ასეთი კრიტერიუმები შეიძლება მოიცავდეს წარმომადგენლის ინტერესთა კონფლიქტს, ბავშვის აზრის მოსმენისა და გათვალისწინების პროცედურის დარღვევას, საპროცესო წარმომადგენლის მიერ არასრულწლოვანის ინტერესების არაჯეროვან დაცვას.

პროცესუალური საკითხები, რომლებიც მნიშვნელოვანია იგივეობრივი სარჩელის აღძვრისას, მოიცავს სარჩელის აღძვრის ვადას (მიზანშეწონილია, 2 წლიანი ხანდაზმულობის ვადა), მტკიცების სტანდარტს (მოსარჩელემ უნდა დაადასტუროს უფლებების არაჯეროვანი დაცვის ფაქტი) და სამართლებრივ შედეგებს (გადაწყვეტილების გაუქმება და საქმის ხელახალი განხილვა). სასამართლომ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა შეაფასოს საქმის ხელახალი განხილვის საკმარისი საფუძვლის არსებობა სამართლიანობის პრინციპების შესაბამისად.

სამართლებრივი რეფორმის თვალსაზრისით, რეკომენდებულია ქართულ კანონმდებლობაში შემუშავდეს კონკრეტული ნორმები იგივეობრივი სარჩელის წარდგენის შესახებ სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ, რომლებიც განსაზღვრავს სარჩელის აღძვრის საფუძველებს, ვადებს, მტკიცების სტანდარტს და სამართლებრივ შედეგებს. ამასთან, სასამართლო პრაქტიკა უნდა განვითარდეს არასრულწლოვანთა უფლებების ეფექტური დაცვისა და სამართლებრივი სისტემის სტაბილურობის შენარჩუნების მიმართულებით.

იგივეობრივი სარჩელის წარდგენის უფლებამოსილება სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ წარმოადგენს ფუნდამენტურ სამართლებრივ მექანიზმს, რომელიც უზრუნველყოფს არასრულწლოვანთა უფლებების რეალიზებას და ფუნქციონირებს, როგორც სამართლებრივი გარანტი საზოგადოებრივი მართლწესრიგის შენარჩუნებისთვის. სახელმწიფოებს ეკისრებათ პოზიტიური ვალდებულება, უზრუნველყონ ეფექტური სამართლებრივი დაცვის საშუალებების არსებობა, რომლის გამოვლინებაცაა იგივეობრივი სარჩელის წარდგენის შესაძლებლობა. საბოლოოდ, ამ უფლების ინსტიტუციონალიზაცია ასახავს სამართლებრივი სისტემის ჰუმანიზაციის ტენდენციას და მიმართულია ადამიანის ღირსების დაცვისა და სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპის განმტკიცებისკენ.

დასკვნები და რეკომენდაციები

დასკვნები:

წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის გარგლებში ჩატარებული ემპირიული და თეორიული კვლევის საფუძველზე გამოვლინდა არაერთი სისტემური ხარვეზი და გამოწვევა, რომელიც არსებით გავლენას ახდენს არასრულწლოვანთა უფლებების ეფექტურ იმპლემენტაციაზე სამოქალაქო იურისდიქციის ფარგლებში. კვლევის შედეგად იდენტიფიცირებული ძირითადი მიგნებები შემდეგნაირად კლასიფიცირდება:

➤ საკანონმდებლო ჩარჩოს ნაკლოვანებები:

✓ მოქმედი კანონმდებლობა სრულყოფილად არ უზრუნველყოფს არასრულწლოვანის მიერ სასამართლოსათვის დამოუკიდებლად მიმართვის პროცედურების დეტალიზაციას, რაც ქმნის სამართლებრივ ბარიერებს ბავშვის საუკეთესო ინტერესების რეალიზებისათვის;

✓ კანონმდებლობა არ განსაზღვრავს მკაფიო კრიტერიუმებს, თუ ვინ უნდა იყოს ბავშვის საპროცესო წარმომადგენელი, არ არის განსაზღვრული მათი შერჩევისა და საქმიანობის ხარისხზე ზედამხედველობის მექანიზმები, რაც აჩენს საფრთხეს არასრულწლოვანის ინტერესების არასათანადო ადვოკატირებისა;

✓ მოქმედი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი არ ითვალისწინებს კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების გადასინჯვის შესაძლებლობას იმ შემთხვევაში, როდესაც აღნიშნული გადაწყვეტილება

ეფუძნება ნორმატიულ აქტებს, რომლებიც შემდგომში არაკონსტიტუციურად იქნა ცნობილი საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ;

✓ სსსკ-ით დადგენილი სასამართლო გადაწყვეტილების გასაჩივრების ვადების აღდგენა არ არის დასაშვები, რაც პრაქტიკაში შესაძლოა უსამართლობის გამომწვევი გახდეს არასრულწლოვანისათვის.

✓ არასრულწლოვანის მოსაზრების გათვალისწინებით შერჩეული წარმომადგენლის მონაწილეობა არ უნდა შეიზღუდოს სააპელაციო ან საკასაციო წარმოებაში, მიუხედავად მისი პროფესიული კვალიფიკაციისა, მით უფრო თუ აღნიშნული წარმომადგენელი მოქმედებს კეთილსინდისიერად და უზრუნველყოფს არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების დაცვას;

✓ გადაწყვეტილების შეცვლისა და გადასინჯვის რეგულაციები არასრულწლოვანთა საქმეებში ფრაგმენტულად არის ჩამოყალიბებული, რაც ხელს უშლის ბავშვის განვითარებაში ცვლილებებზე ადაპტირებულ სამართლებრივ რეაგირებას;

✓ არასრულწლოვანთა მონაწილეობით საქმისწარმოების სპეციფიკურ პროცესულურ რეგულაციებს აკლია სისტემური და კომპლექსური აღწერა, რის გამოც აუცილებელია სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში შესაბამის თავის დამატება;

✓ მულტიდისციპლინური თანამშრომლობის სამართლებრივი რეგულაცია არასრულყოფილია და ვერ უზრუნველყოფს სპეციალისტებს შორის ეფექტურ კოორდინაციას სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში;

✓ არასრულწლოვანის ნებაზე ზემოქმედების გამოვლენისა და შეფასების სამართლებრივი მექანიზმები მკაფიოდ არ არის დარეგულირებული, რაც ართულებს ბავშვის ნამდვილი ნების სწორად დაფიქსირებას;

✓ სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში ბავშვთან დაკავშირებული საქმეების გაჭიანურება და სასამართლო დავების ხანგრძლივობა მნიშვნელოვნად აზიანებს ბავშვის ინტერესებს, რაც საჭიროებს სპეციალური დაჩქარებული საქმისწარმოების წესების შემუშავებას;

✓ საქართველოს მიერ არ არის რატიფიცირებული ბავშვის უფლებათა განხორციელების შესახებ ევროპული კონვენცია და სამოქალაქო პროცესის საკითხებზე ჰააგის კონვენცია, რაც ამცირებს ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობას საერთაშორისო და ევროპულ სტანდარტებთან.

✓ საქართველოს მიერ არ არის რატიფიცირებული ბავშვისა და მშობლის ურთიერთობის მარეგულირებელი არსებითი მნიშვნელობის მქონე ისეთი საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტი, როგორცაა ბავშვებთან კონტაქტის უზრუნველყოფის შესახებ ევროპის საბჭოს კონვენცია. აღნიშნული დოკუმენტის რატიფიცირება ხელს შეუწყობს ბავშვის უფლებების დაცვის სტანდარტების გაუმჯობესებას, განსაკუთრებით სამართალწარმოების პროცესში;

✓ ბავშვის მოსმენის უფლების პრაქტიკული განხორციელება ხშირად ფორმალურ ხასიათს ატარებს და საჭიროებს რეალური მოსაზრების გათვალისწინების სამართლებრივი მექანიზმების გაძლიერება;

✓ ბავშვის უფლებების დასაცავად დროული რეაგირების მექანიზმები პრაქტიკაში არასაკმარისად არის განვითარებული, რაც საფრთხეს უქმნის არასრულწლოვანის ფსიქო-ემოციურ განვითარებასა და კეთილდღეობას;

✓ არასრულწლოვანთა საქმეების წარმოებისათვის ადაპტირებული პროცესუალური დოკუმენტების და სარჩელის ფორმები ჯერ კიდევ არ არის სრულყოფილად ჩამოყალიბებული, რაც ართულებს ბავშვის პროცესში მონაწილეობას და ინტერესების სათანადო დაცვას;

✓ ბავშვის უფლებების დაცვის სფეროში მომუშავე სპეციალისტების უწყვეტი პროფესიული გადამზადების და ტრენინგების ვალდებულება საკანონმდებლო დონეზე არ არის საკმარისად დეტალურად დარეგულირებული;

✓ სპეციალიზირებული კადრების (ფსიქოლოგები, სოციალური მუშაკები, ადვოკატები) მინიმალური საკვალიფიკაციო მოთხოვნების და მათი საქმიანობის ზედამხედველობის მექანიზმები კანონმდებლობაში არ არის განსაზღვრული;

✓ მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს გადაწყვეტილების შეუსრულებლობით დადგენილი პროცედურები არ არის შედეგიანი და ეფექტური, დაწესებული სანქციები კი ვერ უზრუნველყოფს სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებასა და ბავშვის მშობელთან ურთიერთობის დროულად აღდგენას.

➤ სამართლებრივი პროცედურებისა და ინსტიტუციური მექანიზმების დისფუნქცია:

✓ საერთაშორისო და ეროვნული სტანდარტებით დეკლარირებული არასრულწლოვანთა პროცესუალური ავტონომიის პრინციპი, მისი ნორმატიული ლეგიტიმაციის მიუხედავად, პრაქტიკაში შეზღუდულად ხორ-

ციელდება. რაც განპირობებულია, როგორც საზოგადოებრივი ცნობიერების ნაკლებობით, ისე ინსტიტუციური მხარდაჭერის არასაკმარისი მექანიზმებით;

✓ მულტიდისციპლინური მიდგომა, რომელიც წარმოადგენს არასრულწლოვანთა საჭიროებების მრავალმხრივი შეფასების უმთავრეს მეთოდოლოგიურ ინსტრუმენტს, განხორციელებისას ავლენს სისტემური კოორდინაციის, მეთოდოლოგიური ერთგვაროვნებისა და პროფესიული პროტოკოლების სტანდარტიზაციის მნიშვნელოვან დეფიციტს, რაც არსებითად აფერხებს საქმეთა კვალიფიციურად წარმოების შესაძლებლობას;

✓ ხანგრძლივი სასამართლო დავები და ამ ვითარებაში მიღებული გადაწყვეტილებები ძირეულად ეწინააღმდეგება არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების პრინციპს. პროცესის გაჭიანურება არა მხოლოდ აფერხებს საქმის გარემოებების დროულ და სამართლიან შეფასებას, არამედ მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ბავშვის ფსიქიკურ და ემოციურ განვითარებაზე. ამიტომ დროული და ქმედითი მართლმსაჯულება წარმოადგენს არა მხოლოდ სამართლებრივი პროცესის აუცილებელ მახასიათებელს, არამედ გადაწყვეტ პირობას ბავშვის უფლებების სრულყოფილი განხორციელებისათვის.

➤ უფლებრივი და კონცეპტუალური პრობლემატიკა:

✓ არასრულწლოვანთა სამართლებრივი სუბიექტობის ინსტიტუციური აღიარება ნორმატიულ დონეზე სათანადოდ არის წარმოდგენილი, თუმცა პრაქტიკული იმპლემენტაციის პროცესში იკვეთება მნიშვნელოვანი დისონანსი დეკლარირებულ პრინციპებსა და რეალურ სოციო-სამართლებრივ პრაქტიკას შორის. საზოგადოებრივ და სამართლებრივ ურთიერთობებში ბავშვის ხშირად განიხილება არა როგორც ავტონომიური უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების მატარებელი დამოუკიდებელი სუბიექტი, არამედ როგორც დაცვის ობიექტი. ეს კონცეპტუალური მიდგომა ეწინააღმდეგება თანამედროვე სამართლებრივ პარადიგმას, რომელიც აღიარებს ბავშვს, როგორც სამართლებრივი ურთიერთობის სრულფასოვან მონაწილეს.

✓ არასრულწლოვანთა მოსმენისა და მონაწილეობის უფლება ხშირად რჩება მხოლოდ ფორმალურ პროცედურად. გადაწყვეტილების მიმღები პირები ხშირად ვერ ახერხებენ არასრულწლოვანთა მოსაზრების სათანადოდ შეფასებასა და გათვალისწინებას, ისინი ასრულებენ მხოლოდ პროცედურულ მოთხოვნას, რაც ბუნებრივია, ვერ უზრუნველყოფს

სამართლებრივ ურთიერთობებში ბავშვთა რეალურ მონაწილეობას. არასრულწლოვანთა კანონიერი ინტერესების დასაცავად აუცილებელია მათი მოსაზრების არა მხოლოდ მოსმენა, არამედ მათი აზრის, ღირებულებების აღიარება და გადაწყვეტილებაში ასახვა;

✓ სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში არსებული ენობრივი ბარიერები და ტერმინოლოგიური სირთულეები ზღუდავს ბავშვის ეფექტური მონაწილეობის შესაძლებლობას;

➤ სტრუქტურული და მეთოდოლოგიური ხარვეზები:

✓ დისკრიმინაციის ლატენტური და ინტერსექციული ფორმები, რომლებიც უკავშირდება, მაგალითად, არასრულწლოვანის ასაკს, ეთნიკურ კუთვნილებას ან შეზღუდულ შესაძლებლობებს, მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს მართლმსაჯულების სისტემისათვის. სასამართლო პრაქტიკაში ხშირად ვერ ხერხდება ამგვარი დისკრიმინაციის ამოცნობა და მასზე სათანადო რეაგირება. მიუხედავად სამართლებრივი ჩარჩოს არსებობისა, სასამართლოები არ იყენებენ სისტემატიზირებულ მეთოდოლოგიას იმ შემთხვევების გამოსავლენად, როდესაც პირი ერთდროულად რამდენიმე ნიშნით განიცდის დისკრიმინაციას. ეს განსაკუთრებით პრობლემურია, როდესაც საქმე ეხება ფარულ, არაპირდაპირ დისკრიმინაციულ პრაქტიკებს.

✓ არასრულწლოვანთა დაცვის არსებული სისტემები ძირითადად რეაქციული ხასიათისაა და უპირატესად ორიენტირებულია უკვე მომხდარ დარღვევებზე, ვიდრე მათ პრევენციაზე. ეს მიდგომა ამცირებს სამართლებრივი ინტერვენციის ეფექტიანობას და ზრდის არასრულწლოვანთა უფლებების დარღვევის რისკებს. სახელმწიფო რესურსების უმეტესობა მიმართულია კრიზისული შემთხვევების მართვაზე, მაშინ როდესაც პრევენციული ღონისძიებები, რომლებიც მიზნად ისახავს საფრთხის ადრეულ გამოვლენასა და აღკვეთას, ნაკლებად წარმოადგენს პრიორიტეტული ინტერესის სფეროს.

წინამდებარე მიგნებები წარმოაჩენს სისტემურ გამოწვევებს არასრულწლოვანთა უფლებების დაცვის სფეროში და ხაზს უსვამს კომპლექსურ ინსტიტუციური, სამართლებრივი და პროფესიული რეფორმების აუცილებლობას ბავშვზე ორიენტირებული მართლმსაჯულების სისტემის ეფექტიანი იმპლემენტაციისათვის.

რეკომენდაციები:

➤ საკანონმდებლო ცვლილებები:

✓ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის გაფართოება - საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში დამატოს ახალი თავი - „სამართალწარმოება არასრულწლოვანთა მონაწილეობით საქმეებზე“, რომელიც მოიცავს: არასრულწლოვანთა საქმეების განხილვის ზოგად პროცედურულ პრინციპებს, არასრულწლოვანთა მონაწილეობის ფორმებს სამართალწარმოებაში, სპეციფიკურ საპროცესო ვადებს და ამ ვადების დარღვევის სამართლებრივ შედეგებს;

✓ სსსკ-ის 59-ე მუხლის მე-4 ნაწილის რედაქტირება - აღნიშნული ნორმა ჩამოყალიბდეს შემდეგი რედაქციით: „სასამართლო გადაწყვეტილებისა და განჩინების გასაჩივრების კანონით განსაზღვრული ვადების გაგრძელება ან აღდგენა დაუშვებელია, გარდა არასრულწლოვანთან დაკავშირებული საქმეებისა, რომლის შემთხვევაშიც გასაჩივრების ვადის გაგრძელება ან აღდგენა დასაშვებია კანონმდებლობით დადგენილი წესით“.

✓ სსსკ-ის 59-ე მუხლში, 3² ნაწილის შემდეგ დამატოს 3³ ნაწილი და განისაზღვროს არასრულწლოვანთა საქმეებზე დაჩქარებული წარმოების ვადები: სარჩელის წარმოებაში მიღების საკითხის გადაწყვეტისათვის, მოპასუხის მიერ შესაგებლის წარდგენისათვის, მოსამზადებელი სხდომის ჩატარებისათვის, საქმის არსებითად განხილვისა და გადაწყვეტილების მიღებისათვის.

✓ სსსკ-ის 81-ე მუხლის ცვლილება - სსსკ-ის 81¹ მუხლის ასახავს პროცესში არასრულწლოვანი პირების მონაწილეობისა და მათი ინტერესების დაცვის ახალ სამართლებრივ ინსტრუმენტებს, მათ შორის სპეციალური წარმომადგენლის დანიშვნის შესაძლებლობას, რაც ზრდის სასამართლოს როლს ამ ინტერესების დაცვის საქმეში. ამ ცვლილებების ფონზე, 81-ე მუხლის ის დებულებები, რომლებიც არასრულწლოვანის მიერ თავისი უფლებებისა და ინტერესების დასაცავად უშუალოდ სასამართლოს მიმართვის შესაძლებლობას ეხება, პრაქტიკულად კარგავს აქტუალობას;

✓ სსსკ-ის 81¹-ე მუხლის შინაარსობრივი გაფართოება - მიზანშეწონილია სსსკ-ის 81¹-ე მუხლს დამატოს შესაბამისი ნორმები და დეტალურად განისაზღვროს წარმომადგენლის დანიშვნისა და შერჩევის პროცედურა;

✓ სსსკ-ის 101-ე მუხლის ტერმინოლოგიური მოდიფიცირება - ტერმინი „მოქალაქე“ ჩანაცვლდეს ტერმინით „ფიზიკური პირი“, რაც უზრუნველყოფს ტერმინოლოგიურ თანამიმდევრულობას სხვა საკანონმდებლო აქტებსა და მოქალაქეობის არ მქონე პირთა უფლებების დაცვას.

✓ სსსკ-ის XII თავში ნორმის დამატება - სსსკ-ის XII თავში „წარმომადგენლობა სასამართლოში“ დამატოს შემდეგი შინაარსის ნორმა: „დაუშვებელია არასრულწლოვანის მოსაზრების გათვალისწინებით შერჩეული წარმომადგენლის მონაწილეობის შეზღუდვა სააპელაციო ან საკასაციო წარმოებაში, მისი პროფესიული კვალიფიკაციის მიუხედავად, თუ აღნიშნული წარმომადგენელი მოქმედებს კეთილსინდისიერად და უზრუნველყოფს არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების დაცვას;

✓ მტკიცებულებათა შეგროვების სპეციალური წესები - სამოქალაქო საპროცესო კოდექსს დამატოს შემდეგი შინაარსის 103¹ მუხლი: „არასრულწლოვანის მონაწილეობით საქმეებზე სასამართლოს უფლება აქვს საკუთარი ინიციატივით მოიპოვოს მტკიცებულებები, თუ ეს აუცილებელია ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დასადგენად.“

✓ არასრულწლოვანის დაცვის სპეციალური პროცედურები - განისაზღვროს არასრულწლოვანის აზრის მოსმენისა და მონაწილეობის დროს ფსიქოლოგის ჩართულობის, ადაპტირებული გარემოსა და კითხვების წინასწარი შეთანხმების ვალდებულება;

✓ სასამართლო გადაწყვეტილების გადახედვის პროცედურა - სამოქალაქო საპროცესო კოდექსს დამატოს მუხლი: „ბავშვთან დაკავშირებულ სამოქალაქო საქმეებზე სასამართლო გადაწყვეტილების პერიოდული გადახედვის წესი“; დადგინდეს გადახედვის მინიმალური პერიოდულობა (მაგალითად, 6 თვეში ან წელიწადში ერთხელ); განისაზღვროს გადახედვის ინიცირების უფლებამოსილი პირები;

✓ ახლად აღმოჩენილ გარემოებათა გამო გადაწყვეტილების გადასინჯვის შესახებ სსსკ-ის 423-ე მუხლში განხორციელდეს ცვლილებები, კერძოდ:

ა)1-ლი ნაწილის „თ“ ქვეპუნქტის შემდეგ დამატოს შემდეგი შინაარსის ნორმა : „არაკონსტიტუციურად იქნა ცნობილი ნორმატიული აქტი, რომელსაც ეფუძნება სასამართლო გადაწყვეტილება“;

ბ)დამატოს მე-5 ნაწილი შემდეგი შინაარსით: „არასრულწლოვანთან დაკავშირებულ საქმეებში ბავშვის განვითარებაში მომხდარი არსებითი ცვლილებები განიხილება ახლად აღმოჩენილ გარემოებად, რომელიც წარმოადგენს საქმის ხელახალი განხილვის საფუძველს“. ასევე მნიშვნე-

ლოვანია გამარტივდეს ასეთი საფუძვლით საქმის წარმოების განახლების პროცედურა;

✓ სსსკ-ს დაემატოს ნორმები, რომელიც დაარეგულირებს იგივე-ობრივი სარჩელის წარდგენის საკითხს სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ. ეს ნორმები უნდა განსაზღვრავდეს სარჩელის აღძვრის საფუძვლებს, ვადებს, მტკიცების სტანდარტს და სამართლებრივ შედეგებს;

✓ ბავშვის სამართლებრივი ინფორმირების გაუმჯობესება - სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში დაემატოს ნორმა, რომლის თანახმადაც „სასამართლო ვალდებულია არასრულწლოვან მხარეს მიაწოდოს პროცესუალური დოკუმენტები ასაკისათვის შესაბამისი, გასაგები ფორმით.

✓ საქართველოს კანონი „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შესახებ“ კოდექსის ცვლილებები - გაფართოვდეს კოდექსის მოქმედების სფერო და მოიცვას სამოქალაქო მართლმსაჯულება დამატებითი თავის სახით: დადგინდეს ბავშვზე მორგებული მართლმსაჯულების ერთიანი სტანდარტი, როგორც სისხლის, ისე სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლისათვის; ასევე განისაზღვროს ბავშვის მოსაზრების მოსმენის პროცედურა (დეტალურად აღწერა როგორც, სად და ვის მიერ უნდა მოხდეს ბავშვის მოსმენა) და ბავშვის მოსაზრებების შეფასებისა და გათვალისწინების კრიტერიუმები (რა შემთხვევაში და როგორ უნდა იქნას გათვალისწინებული ბავშვის მოსაზრება); კოდექსს ასევე უნდა დაემატოს ახალი მუხლი, რომელიც უზრუნველყოფს ბავშვის უფლებას მიიღოს დასაბუთება მისი მოსაზრების გაუთვალისწინებლობის შემთხვევაში;

✓ საქართველოს კანონი „ბავშვის უფლებათა შესახებ“ კოდექსის მოდიფიცირება - ბავშვის უფლებათა კოდექსში დაემატოს თავი - „ბავშვის საპროცესო წარმომადგენლობა“, რომელიც განსაზღვრავს წარმომადგენლის დანიშვნის კრიტერიუმებსა და პროცედურებს, წარმომადგენლის უფლებებსა და მოვალეობებს, წარმომადგენლის საქმიანობის მონიტორინგისა და შეფასების მექანიზმებს, წარმომადგენლობის ხარისხის უზრუნველყოფის მექანიზმებს; მულტიდისციპლინური თანამშრომლობის ფორმალიზება - დეტალურად განისაზღვროს: მულტიდისციპლინური გუნდის შემადგენლობა სამოქალაქო საქმეების განხილვისას, გუნდის წევრების მინიმალური საკვალიფიკაციო მოთხოვნები, გუნდის მუშაობის პროცედურა და გადაწყვეტილების მიღების წესი, გუნდის შეფასებების სამართლებრივი სტატუსი სასამართლო პროცესში.

✓ საინფორმაციო მასალები - საქართველოს კანონში „ბავშვის უფლებათა შესახებ“ კოდექსში დაემატოს ნორმა, რომლის თანახმადაც, სახელ-

მწიფო ვალდებულია შექმნას და გაავრცელოს ბავშვის უფლებების შესახებ საინფორმაციო მასალები ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით. ასევე დადგინდეს ამ მასალების შექმნისა და გავრცელების ვალდებულება კონკრეტული უწყებისათვის.

✓ „სოციალური მუშაობის შესახებ“ საქართველოს კანონში განსახორციელებელი ცვლილებები - კანონში კორექტირდეს/დაემატოს სპეციალური მუხლები: ერთი სოციალური მუშაკის წარმოებაში არ უნდა იყოს 18 საქმეზე მეტი; უნდა დადგინდეს სოციალურ მუშაკთა სერტიფიცირებისა და კვალიფიკაციის უწყვეტი ზრდის ვალდებულება;

✓ საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტების რატიფიცირება - მომზადდეს: „ბავშვის უფლებათა განხორციელების შესახებ“ ევროპული კონვენციის, „ბავშვებთან კონტაქტის უზრუნველყოფის შესახებ“ ევროპის საბჭოს კონვენციის, „სამოქალაქო პროცესის საკითხებზე“ ჰააგის კონვენციისა და „კომუნიკაციის პროცედურების შესახებ“ გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენციის ფაკულტატურული ოქმის რატიფიცირების შესახებ ინიციატივა;

✓ შიდა კანონქვემდებარე აქტების შექმნა და დახვეწა სასამართლოს დონეზე - უზენაესმა სასამართლომ შეიმუშაოს: რეკომენდაციები ბავშვის საუკეთესო ინტერესების განსაზღვრის შესახებ; სახელმძღვანელო პრინციპები არასრულწლოვანის მოსმენის პროცედურების შესახებ; სტანდარტები სასამართლოს ინფრასტრუქტურის ბავშვზე მორგებისათვის;

✓ შიდა კანონქვემდებარე აქტების შექმნა და დახვეწა აღმასრულებელი ხელისუფლების დონეზე - შესაბამისი სამინისტროების მიერ შემუშავდეს: დადგენილება „არასრულწლოვანთა მონაწილეობით სამოქალაქო სამართალწარმოების სპეციალური წესების შესახებ“, ნორმატიული აქტები, რომლებიც დაარეგულირებს ბავშვის შეფასების სტანდარტიზირებულ მეთოდოლოგიას; ბრძანება „ბავშვთა საქმეებზე მომუშავე სპეციალისტების სერტიფიცირების შესახებ“;

✓ ბავშვზე ადაპტირებული სარჩელისა და სხვა დოკუმენტების მოდიფიცირება - არასრულწლოვანზე მორგებული სარჩელის, უწყების ფორმის სტრუქტურული და შინაარსობრივი შემადგენლობის გაუმჯობესება;

✓ არასრულწლოვანთა საქმეზე სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებლობასთან დაკავშირებით აუცილებელია დაწესდეს უფრო მკაცრი და პროპორციული სანქციები, გამარტივდეს სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებათა პროცედურები და ჩამოყალიბდეს სასა-

მართლო დაკვირვების მექანიზმები, რომელთა მიზანი იქნება გადაწყვეტილების შესრულების პროცესის პერიოდული მონიტორინგი. გარდა ამისა მიზანშეწონილია განისაზღვროს სპეციალიზებული უწყებები, რომელთა კომპეტენციაში იქნება ბავშვის მშობელთან ურთიერთობის აღდგენის პროცესის მართვა და ზედამხედველობა;

✓ არასრულწლოვანთა საქმეში ჩართული ფსიქოლოგების მიერ უფლებამოსილების კვალიფიციურად განხორციელებისათვის, მიზანშეწონილია, პროფესიული ეთიკის კოდექსის შემუშავება, რომელიც განსაზღვრავს როგორც პროფესიული ვალდებულებების ხარისხს, ისე დარღვევებზე რეაგირების პროპორციულ მექანიზმებს.

➤ ინსტიტუციური რეფორმა:

✓ სპეციალიზირებული სასამართლო განყოფილებების შექმნა - საერთო სასამართლოების სისტემაში შეიქმნას სპეციალიზირებული კოლეგიები ან პალატები, რომლებიც განიხილავენ მხოლოდ არასრულწლოვანთა საქმეებს; განისაზღვროს სპეციალური ინფრასტრუქტურული და პროცედურული სტანდარტები ამ კოლეგიებისთვის;

✓ საოჯახო სასამართლოების შექმნა - დამოუკიდებელი და არასრულწლოვანზე ადაპტირებული საოჯახო სასამართლოების შექმნა უზრუნველყოფს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სწრაფ და ეფექტურ განხორციელებას;

✓ საქმის მართვის ელექტრონული სისტემის შექმნა - ელექტრონული პლატფორმა უზრუნველყოფს საქმეთა ავტომატურ კლასიფიკაციას პრიორიტეტულობის მიხედვით, ვადების კონტროლს და რეალურ დროში სტატუსის ასახვას;

✓ მულტიდისციპლინური თანამშრომლობის გაძლიერება - შეიქმნას მულტიდისციპლინური გუნდების საქმიანობის მარეგულირებელი სტანდარტული სამოქმედო პროცედურები; დაინერგოს უწყებათაშორისი ელექტრონული პლატფორმა, რომელიც გააუმჯობესებს ინფორმაციის გაცვლას და კოორდინაციას;

✓ სპეციალიზირებული საპროცესო წარმომადგენლის ინსტიტუტის რეფორმა - შეიქმნას საპროცესო წარმომადგენელთა სპეციალიზირებული რეესტრი და მათი საქმიანობის მონიტორინგის სისტემა, განისაზღვროს წარმომადგენელთა მინიმალური საკვალიფიკაციო მოთხოვნები და ეთიკის სტანდარტები;

✓ ჩამოყალიბდეს არასრულწლოვანთა სამართლებრივი მხარდაჭერის სპეციალიზებული სამსახური, რომლის სამართლებრივი სტატუსი

ლეგიტიმურად უნდა განისაზღვროს, როგორც საპროცესო წარმომადგენლისა;

✓ პრევენციული სისტემის განვითარება - შეიქმნას უფლებების დარღვევის ადრეული გამოვლენისა და პრევენციის ინსტიტუციური მექანიზმი; გაიზარდოს პრევენციულ ღონისძიებებზე გამოყოფილი რესურსები და დაფინანსება;

➤ **პროფესიული განვითარება და საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლება:**

✓ სპეციალისტთა სავალდებულო სპეციალიზაცია და სერტიფიცირება - დაინერგოს სავალდებულო სპეციალიზაციის პროგრამები მოსამართლეებისათვის, ადვოკატებისათვის, სოციალური მუშაკებისათვის და ფსიქოლოგებისათვის; შემუშავდეს უწყვეტი პროფესიული განვითარების სისტემა რეგულარული გადამზადებით;

✓ ბავშვთან კომუნიკაციის უნარების განვითარება - ჩატარდეს რეგულარული ტრენინგები ბავშვთან კომუნიკაციის თანამედროვე მეთოდებზე; შეიქმნას ბავშვის მოსმენის პრაქტიკული სახელმძღვანელო ყველა პროფესიონალისათვის;

✓ საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლება - განხორციელდეს საინფორმაციო კამპანიები ბავშვის უფლებებისა და პროცესუალური ავტონომიის შესახებ; მომზადდეს საგანმანათლებლო მასალები სკოლებისა და ოჯახებისათვის;

✓ ადაპტირებული საინფორმაციო მასალების შემუშავება - შეიქმნას ასაკობრივი ჯგუფებისათვის მორგებული საინფორმაციო რესურსები ბავშვებისათვის, რომელიც განმარტავს მათ უფლებებს და სამართლებრივ პროცედურებს;

➤ **მეთოდოლოგიური სტანდარტების შემუშავება:**

✓ ბავშვის საუკეთესო ინტერესების შეფასების მეთოდოლოგია - შეიქმნას დეტალური მეთოდოლოგიური სახელმძღვანელო, რომელიც განსაზღვრავს ბავშვის საუკეთესო ინტერესების შეფასების კრიტერიუმებს; დაინერგოს სტანდარტიზებული შეფასების ინსტრუმენტები სხვადასხვა კატეგორიის საქმეებისათვის;

✓ არასრულწლოვანის ნებაზე ზემოქმედების შეფასების მექანიზმი - შემუშავდეს მეთოდოლოგია, რომელიც დაეხმარება პროფესიონალებს გამოავლინონ და შეაფასონ ბავშვის ნებაზე ზემოქმედების შემთხვევები;

დადგინდეს პროტოკოლი ასეთი შემთხვევების დოკუმენტირებისა და მათზე რეაგირებისათვის;

✓ მულტიდისციპლინური შეფასების სტანდარტიზაცია - შემუშავდეს ერთიანი მეთოდოლოგიური სახელმძღვანელო მულტიდისციპლინური შეფასებისათვის; დადგინდეს ხარისხის კონტროლის მექანიზმების შეფასების პროცესისათვის;

✓ ინტერსექციული დისკრიმინაციის იდენტიფიცირების მეთოდოლოგია - შეიქმნას პრაქტიკული ინსტრუმენტები ფარული და ინტერსექციული დისკრიმინაციის გამოსავლენად; დაინერგოს შემთხვევების ანალიზის სტანდარტიზირებული ფორმა;

➤ **მონიტორინგისა და შეფასების სისტემის დანერგვა:**

✓ ანგარიშვალდებულებისა და მონიტორინგის ეფექტიანი მექანიზმების დანერგვა - რეკომენდირებულია ჩამოყალიბდეს დამოუკიდებელი მონიტორინგის ინსტიტუციური ორგანო, რომლის შემადგენლობაშიც წარმოდგენილი იქნებოდნენ სამართლის სპეციალისტები, ფსიქოლოგიის დარგის ექსპერტები, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციათა დელეგატები და სახალხო დამცველის ოფისის წარმომადგენლები;

✓ გადაწყვეტილების შესრულების მონიტორინგი - შეიქმნას სასამართლო გადაწყვეტილებების შესრულების ეფექტური მონიტორინგის მექანიზმი; დაინერგოს შემთხვევების პერიოდული გადახედვის სისტემა;

✓ მონაცემთა შეგროვებისა და ანალიზის სისტემა - შეიქმნას ერთიანი სტატისტიკური მონაცემების შეგროვების სისტემა არასრულწლოვანთა საქმეებზე; განხორციელდეს რეგულარული კვლევები პრაქტიკაში არსებული გამოწვევების იდენტიფიცირებისათვის.

✓ საქმისწარმოების ხანგრძლივობის მონიტორინგი - დაინერგოს საქმისწარმოების ვადების მონიტორინგის მექანიზმი; შემუშავდეს რეაგირების პროტოკოლი გაჭიანურებული საქმეებისათვის.

წარმოდგენილი რეკომენდაციები ორიენტირებულია არასრულწლოვანთა უფლება დაცვაზე ეფექტურად იმპლემენტირდეს სამოქალაქო იურიდიციის ფარგლებში. აღნიშნული რეკომენდაციების დანერგვა ხელს შეუწყობს ბავშვზე მორგებული მართლმსაჯულების სისტემის განვითარებას და უზრუნველყოფს არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესების პრიორიტეტიზაციას სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში.

პუბლიკაციები

საერთაშორისო კონფერენცია:

- Mamuladze M. „The right of an under-aged to directly apply to the Court as a procedural guarantee to protect his/her best interests and a comparative legal analysis“, 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON NARRATIVE AND LANGUAGE STUDIES, Book of Abstracts and Proceedings, NALANS, 2023, https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/nalans2023_ad511.pdf [30.04.2025];
- მამულაძე მ. „არასრულწლოვანთა პერსონალური მონაცემების დამუშავება საგანმანათლებლო დაწესებულებებში“, ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2024 წლის 27-28 სექტემბრის V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „განათლება, კვლევა, პრაქტიკა“, <https://journals.4science.ge/index.php/erp/article/view/3155/3146> [30.04.2025];

სამეცნიერო სტატიები:

- მამულაძე მ. „მულტიდისციპლინური პრინციპის საფუძველზე არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესებზე ორიენტირებული გადაწყვეტილების მიღება“, სამეცნიერო ჟურნალი „სპექტრი“, 2024, 10(2), <https://journals.4science.ge/index.php/spectri/article/view/3355/3369> [30.04.2025];
- მამულაძე მ. „არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესების დაცვა სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში“, საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი „სამართლის მაცნე“, N9, 2024, <https://heraldoflaw.com/read-book/?ID=3771> [30.04.2025];
- მამულაძე მ. „ხანდაზმულობის ინსტიტუტი არასრულწლოვანთა უფლებების დაცვის გარანტად: სამოქალაქო სამართალწარმოების თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები“, სამეცნიერო ჟურნალი „ქართველი მეცნიერები“, Vol. 7, Issue 2, 2025, <https://journals.4science.ge/index.php/GS/article/view/3604/3629> [30.04.2025].

Davit Agmashenebeli University of Georgia

The Right of a Minor to Legal Protection in Civil Proceedings

Mariam Mamuladze

Abstract of the dissertation submitted for the academic degree of Doctor of Law

Scientific Supervisor:

Associate Professor, David Agmashenebeli University of Georgia

Shalva Kurdadze

Tbilisi

2025

46

Contents

Introduction.....	49
Chapter I. The Right to Protection of Minors: Significance and Legal Aspects.....	54
1.1.The Right to Protection of Minors: Historical Development in National Legal Sources.....	54
1.2.The Right to Protection of Minors: Legal Sources of the European Standard.....	55
1.3.The Right to Protection as an Expression of the Child's Best Interests.....	56
Chapter II. The Limited Authority of Legal Representatives in the Context of the Evolving Legal Capacity of Minors.....	58
2.1. The Institution of Legal Representation in Civil Procedural Law.....	58
2.2. Legal Regulation of the Restriction of Parental Authority over Minors.....	59
2.3. Acting with Limited Parental Authority in Accordance with the Best Interests of the Child.....	60
Chapter III. The Legal Paradigm of Juvenile Justice: A Critical Analysis of the Effectiveness of Protective Mechanisms.....	61
3.1. Institutional Mechanisms and Procedural Barriers for Independent Access to Court by Minors.....	61
3.2. The Importance of Multidisciplinary Cooperation and Specialized Personnel in Civil Proceedings: Challenges and Issues in the Georgian Context.....	63
3.3. The Hearing of Minors and Proper Consideration of Their Views: From Formalities to Effective Mechanisms.....	64
3.4. Prohibition of All Forms of Discrimination Against Minors, Latent Forms of Discrimination, and the Challenges of Their Elimination in Civil Procedure.....	65
3.5. The Timeliness of Justice and Legal Regulation of the Review of Decisions in Light of Children's Developmental Characteristics.....	67
3.6. The Possibility of Bringing a Claim for the Same Cause After Reaching the Age of Majority.....	69

Conclusions and recommendations.....71

Conclusions.....71

Recommendations.....74

Publications.....80

Introduction

Relevance of the Topic. The process of European integration represents a significant challenge for Georgia. This process entails not only political and economic reforms but also necessitates enhancing the transparency and efficiency of the legal system—an essential prerequisite for accession to the European Union. One of the key areas where Georgia's legal framework must align with the internationally and European Union-recognized standards is juvenile justice.

Achieving compliance with European standards requires a thorough analysis of existing legislation and judicial practice. Central to this process is the full guarantee of children's procedural rights—specifically, ensuring access to a fair trial, the ability to file legal claims independently or through a representative, the proper consideration of the child's opinion, and the creation of a child-sensitive, adapted court environment. Ultimately, these measures aim to ensure timely judicial decisions and their effective enforcement in a manner that prioritizes the best interests of the child.

EU legislation mandates that national legal systems provide special treatment for minors as subjects of heightened protection and offer legal mechanisms tailored to their specific needs. Accordingly, it is imperative for Georgia to harmonize its legislation with the standards of the European Union and international human rights frameworks. Achieving this goal necessitates not only the modernization of the judiciary and the strengthening of the legal framework, but also the implementation of corresponding legislative reforms, which will facilitate Georgia's successful integration into the European legal space.

In line with the objective of aligning domestic legal norms with international and European standards, Georgia adopted the Law on the Rights of the Child in 2019. This legislation established a solid legal foundation for the operation of systems designed to support and protect minors. Despite significant improvements in the normative framework, several problematic aspects have emerged during the implementation of the law in practice. Addressing these challenges effectively is essential for the comprehensive protection of the best interests of the child. The challenges are multifaceted and include deficiencies in institutional coordination, a shortage of specialized personnel, limited resources, and a lack of sufficient public awareness.

Further refinement of legislative regulations and their effective implementation in practice are crucial to fostering a societal culture that acknowledges and safeguards the best interests of the child. This process requires a multidisciplinary approach and coordinated efforts from both state institutions and civil society.

Problem Statement. Minors, who are in the process of physical and cognitive development, are in a specific condition that legitimately requires the enjoyment of special care and protective rights. It falls within the scope of the state's positive obligations to establish institutional and normative mechanisms that ensure the full development of children and support their formation as self-actualized and dignified individuals. One such guarantee is the child's right to seek judicial protection for the defense of their best interests, either directly or through a legal representative. At the level of international law, this mechanism of child protection is recognized as a priority right. However, Georgia currently lacks substantial practical experience in this regard. Studies show that violations of children's rights are not uncommon in Georgia, making it critical to identify the reasons behind the underutilization of available protective mechanisms essential for the delivery of effective and fair justice.

As a result of legislative reform, changes introduced into Georgia's legal framework have established high standards for the protection of children's rights, underpinned by a multidisciplinary principle. This approach aims to ensure the participation of various professionals in the proceedings to safeguard the child's welfare, including psychologists, social workers, and legal advocates, whose coordinated efforts are expected to lead to objective, needs-based, and just decisions. However, the mere involvement of multidisciplinary professionals does not automatically guarantee that court decisions align with the best interests of the child. Empirical research, judicial practice, and reports by the Public Defender indicate that the competence of specialists involved in civil proceedings is often insufficient to ensure adequate protection of children's rights. This shortcoming stems from the ambiguity of legal provisions and the absence of mechanisms for overseeing the qualifications and performance of these professionals.

Although the law mandates specialization for professionals involved in civil proceedings concerning minors, it fails to specify the exact criteria they must meet, the scope of their competence, or the mechanisms for monitoring and verifying their qualifications. In certain cases, this lack of clear standards presents a serious obstacle for courts, which struggle to assess the reliability of

expert reports that are often based more on individual experience than on consistent, evidence-based, and scientifically grounded methodologies. Therefore, it is essential that the legislation more precisely defines qualification requirements, training procedures, and responsible supervisory bodies to enable the justice system to implement high standards of child rights protection in practice.

Inconsistent judicial practice reveals another significant problem in civil litigation: the accurate interpretation of a child's genuine will. Cases frequently involve attempts to influence the child's expressed opinion to favor one party, which undermines the integrity of the judicial process and necessitates additional regulation. This includes the requirement for periodic retraining of professionals involved in legal proceedings. Legislation should clearly specify under what circumstances a child's expressed will should not be taken into account—even when it reflects their true intention. In such instances, it is important to assess the potential harm caused by disregarding the child's will, whether such harm can be mitigated in the near term, and whether doing so would benefit the child in the long term. Thus, the consideration of a child's opinion in legal proceedings requires a complex approach, including specialist training, legislative refinement, and the adoption of standardized methodologies.

An additional pressing issue is the prolonged duration of court proceedings, often due to excessive workloads on judges. The backlog of cases and lengthy adjudication timelines hinder the timely administration of justice and adversely affect the parties involved—especially when the dispute concerns minors. To address this problem, it is crucial to implement judicial specialization across all courts. One effective strategy for reducing judicial workload is assigning judges to specific legal fields. Judges who are specialized solely in cases involving minors will possess deeper insight and awareness, enabling them to assess all relevant aspects thoroughly and promptly. Timely adjudication is a necessary condition for safeguarding the best interests of the child, as such cases often involve issues related to the child's living conditions, upbringing, education, and overall well-being. Bureaucratic delays or judicial overload should never be a reason for violating the rights and interests of minors. Furthermore, additional reforms—such as the establishment of family courts, increasing the number of judges, digitalization of case management, strengthening the mediation system, and the introduction of alternative mechanisms—can significantly enhance the efficiency and speed of dispute resolution.

Research Aim. This dissertation aims to conduct a systematic analysis of the mechanisms for protecting the best interests of the child within civil proceedings, to identify existing legal challenges, and to develop solutions. The research focuses on critically evaluating contradictory approaches in contemporary judicial practice and determining appropriate legal instruments to resolve them. Additionally, the study draws on international standards and the progressive experiences of other countries to develop recommendations for integrating these practices into Georgia's legal system.

The dissertation not only provides a critical assessment of the current state of affairs but also proposes a package of specific legislative amendments aimed at refining the law and ensuring the prioritization of the best interests of the child within civil judicial processes. These recommendations are tailored for the competent authorities and are intended to strengthen the legal guarantees for the protection of minors.

Research Objectives. Within the scope of this dissertation, the following scientific and research objectives have been defined: A systematic review of the national and international legal framework in the field of child protection, accompanied by a comprehensive bibliographic study; Theoretical and practical justification for the importance of the child's right to access court independently within civil proceedings; Analysis of the legal grounds and procedural mechanisms for limiting the authority of legal representatives in cases where it conflicts with the child's best interests; Development of a methodology for determining the best interests of the child based on individual characteristics, incorporating the principle of integrating the child's direct participation and opinions into proceedings; Study of the theoretical foundations and practical mechanisms for implementing a multidisciplinary approach in decisions affecting minors; Critical analysis of existing Georgian legislation in light of internationally recognized legal standards; Comparative analysis of relevant case law from the European Court of Human Rights and Georgian common courts in the context of realizing the child's right to protection; Systematization, analysis, and interpretation of empirical data using scientific methodology; Development of specific legal mechanisms and recommendations to address identified shortcomings and improve the legislative framework, intended for competent state institutions.

Hypothesis. Child-centered justice and protective legal mechanisms are among the core values of a modern democratic state. The right to protection, as a reflection of the best interests of the child, will be fully realized and

safeguarded in civil proceedings if the legal nature and character of these mechanisms are properly understood through scientific analysis, and if existing legislative and practical shortcomings are identified and addressed.

Originality of the Research. The adoption of the Code on the Rights of the Child in Georgia is a significant milestone for the protection of minors' best interests, underscoring the recognition that children constitute a foundational element of society. The Code regulates various crucial issues, including protection mechanisms, the realization of rights, and the responsibilities of public institutions toward minors. Despite growing attention to child protection, many rights—such as the right to legal protection, access to court (independently or via representation), timely and child-sensitive adjudication, and post-majority legal claims—remain underdeveloped in Georgian law and insufficiently explored in academic literature. These procedural guarantees are essential for upholding minors' legal interests. However, their limited application in civil proceedings may stem from a lack of public awareness and systemic judicial inconsistencies. Further research in this area will help enhance public legal awareness—especially among minors—and promote the effective use of available protection mechanisms.

Significance of the Research. Identifying legislative and practical deficiencies and proposing scientifically grounded solutions will contribute to the development of legal standards aimed at protecting the values and best interests of minors, both theoretically and practically. Strengthening the effectiveness of legal regulations requires evidence-based conclusions and recommendations that will enable lawmakers to develop more effective mechanisms for improving the legal status of minors. Scientific research in this domain will support not only legislative improvement but also the practical implementation of laws, ultimately fostering a child rights-oriented society.

Expected Outcomes. The research identifies numerous problematic issues and analyzes the legislative and practical deficiencies in the protection of minors' rights. The consideration of the recommendations by competent authorities will contribute to strengthening the mechanisms for child protection in civil proceedings. The findings may be used in legislative processes, legal practice, and academic research.

Methodology. This study employs a wide array of methodological tools, including practical, theoretical-humanitarian, quantitative, and empirical research methods. The methodological framework incorporates analogy, analysis and synthesis, deduction, descriptive, historical, and statistical

methods, as well as interview techniques. The empirical component of the study involved the analysis of three key target groups working in the field of child protection: specialized lawyers, minors, and social workers. This multidisciplinary and selective approach is methodologically justified, as it allows for the examination of critical and relevant issues in child protection from a multidimensional perspective.

Structure of the Dissertation. The structure of the dissertation includes an introduction, three main chapters divided into twelve subchapters, a conclusion, a set of recommendations, and a bibliography. The main body of the research comprises 182 pages.

Chapter I. The Right to Protection of Minors: Significance and Legal Aspects

1.1.The Right to Protection of Minors: Historical Development in National Legal Sources

The right to protection of minors within the framework of civil proceedings constitutes one of the most significant mechanisms for realizing the best interests of the child. The legislative regulation of this right is closely tied to the stages of Georgia's legal development and the recognition of international legal standards.

The Constitution of Georgia, as the supreme normative act, establishes the fundamental procedural guarantees for the adjudication of civil cases by common courts. The principles declared therein—such as the right to a fair trial, the concept of the rule of law, and guarantees of judicial independence—form the constitutional foundation upon which the entire system of procedural legislation is constructed. These principles ensure the protection of individual rights while also maintaining legal stability within the state.

In the exercise of civil jurisdiction, Georgia's common courts are strictly guided by the procedural rules codified in the Civil Procedure Code of Georgia. This legislative instrument serves as the exclusive legal basis defining the procedural mechanisms for the adjudication and resolution of disputes arising from civil legal relations. The regulatory function of the Civil Procedure Code extends across all stages of litigation, from the initiation of a claim to the reopening of a case.

The Organic Law of Georgia on “Common Courts” outlines the systemic and organizational foundations of the judiciary, the core principles of its functioning, and the legal status of judges. Although this act is primarily of a substantive and organizational nature, it inherently functions as a source of civil procedural law due to its content and purpose.

Substantive and procedural law are interdependent systems, wherein the realization of substantive rights is effected through procedural mechanisms. In light of this interrelationship, substantive legal acts—such as the Civil Code of Georgia and the Code on the Rights of the Child—hold particular significance within the system of sources of civil procedural law.

Amendments to the Civil Code of Georgia reflect the state’s increasing commitment to safeguarding the best interests of children. A notable reform is the abolition of the minimum age threshold of 14 for bringing legal claims to court, underscoring the importance of recognizing minors as full legal subjects, both in legal and social relations.

The comprehensive regulation of children’s rights is provided in the Code on the Rights of the Child, in force since 2019. This Code mandates that any decision affecting a child must be grounded in the principle of the child’s best interests.

An analysis of these normative legal sources reveals the dynamic evolution of the national legal system, driven by the integration of international standards, societal needs, and the advancement of legal consciousness. This evolution aims to strengthen the legal status of minors and to establish fundamental guarantees that enable the realization of such a critically important right as the right of minors to protection.

1.2.The Right to Protection of Minors: Legal Sources of the European Standard

The 20th century marked a turning point in the protection of children’s rights, most notably with the adoption of the United Nations Convention on the Rights of the Child in 1989. The Convention recognizes children as full rights-holders and obliges states to ensure their protection both as citizens and as individuals under their jurisdiction. With near-universal ratification, the Convention has become the most widely accepted human rights treaty globally.

The European Convention on Human Rights (ECHR) also serves as a crucial international legal source in guaranteeing the protection of minors. Although the ECHR does not explicitly define the term “child,” Article 1 obliges member

states to secure the rights enshrined in the Convention for "everyone," which includes minors. Article 14 strengthens the protection of these rights by prohibiting discrimination on any grounds, including age. Articles 6, 13, and 34 ensure children's access to justice and the realization of their right to a fair trial. The jurisprudence of the European Court of Human Rights serves as an authoritative interpretative source for the Convention.

Procedural rules for adjudicating civil matters in international settings are further elaborated in the Hague Conventions on Civil Procedure. Although Georgia has not ratified the original convention, it recognizes the more contemporary Hague Conventions of 1965 and 1970, which regulate standards for the service of documents and the collection of evidence in international legal proceedings.

Of particular importance in the context of protecting children's procedural rights is the European Convention on the Exercise of Children's Rights. This Convention aims to ensure minors' access to justice and safeguard their procedural rights during legal proceedings. However, Georgia has not yet acceded to this Convention, hindering the full implementation of international standards.

Similarly, the Council of Europe Convention on Contact concerning Children has not been ratified by Georgia. Its adoption would significantly strengthen the protection of children's rights, especially in matters of family law.

International legal standards serve as the normative foundation that guarantees each individual, including children, the right to fair and equal protection. The state is obliged to implement these mechanisms in practice. Accordingly, the comprehensive integration of international legal standards into the national legal framework establishes a secure legal environment that ensures children's healthy social, psychological, and physical development.

1.3.The Right to Protection as an Expression of the Child's Best Interests

In contemporary legal systems, the child is recognized as a fully-fledged legal subject. However, due to their age and developmental characteristics, children remain in need of special care and support. The state bears a particular obligation to create a legal environment that safeguards children's rights and fosters their self-realization.

The protection of children's rights is not only an international and national legal obligation but also a long-term investment in a democratic and sustainable society. Promoting access to education, healthcare, protection, and welfare lays the foundation for cultivating responsible and active citizens, while significantly reducing inequality, social risks, and economic barriers.

Protecting the best interests of the child entails the development of flexible and individualized approaches. Although there is no universally accepted definition, the standards articulated in international conventions and national legislation provide a regulatory framework tailored to specific social and cultural contexts. Therefore, the determination of a child's best interests must be context-sensitive, dynamic, and responsive to the child's individual needs.

Legal reforms in Georgia have significantly improved the legal standing of minors. Particularly noteworthy is the recognition of a minor's right to protection, which includes the ability to independently initiate civil proceedings. This mechanism was further reinforced by the abolition of the 14-year minimum age threshold, aligning domestic legislation with international standards and child-centered approaches.

Maintaining a functional balance between the roles of the state and parents is of paramount importance. While the primary authority to determine the child's best interests lies with the parent, the state intervenes subsidiarily when the parent violates internationally or nationally recognized standards. Thus, parental autonomy must be balanced with respect for the child's individuality and interests.

The right to protection of minors extends beyond access to courts. It encompasses a comprehensive set of procedural safeguards, including the right to be heard, participation of a specialized representative, and the provision of adapted and timely procedures.

International jurisprudence affirms the significance of this approach. For instance, in *Stagno v. Belgium*, the European Court of Human Rights held that restricting minors' access to justice constitutes a violation of the right to a fair trial. The judgment emphasized that children must have a real and effective opportunity to exercise their rights, regardless of age.

The right to protection of minors is recognized in all developed democratic states, where the Convention on the Rights of the Child is not merely a formal document, but an integral component of national legal systems. In countries such as Germany, Finland, Sweden, Switzerland, and Norway, the principle of the child's best interests is regarded as a fundamental value of legal proceedings.

In such jurisdictions, children have the right to independently approach courts, are provided with free legal aid, their opinions are heard, and the procedures are specifically adapted to ensure a safe and supportive legal environment.

Chapter II. The Limited Authority of Legal Representatives in the Context of the Evolving Legal Capacity of Minors

2.1. The Institution of Legal Representation in Civil Procedural Law

The right of minors to participate in legal proceedings concerning them constitutes one of the fundamental principles derived directly from the recognition of the child as an autonomous legal subject. Although this principle is enshrined in both international and national legal frameworks, its practical implementation remains a complex process requiring consistent systemic and institutional adaptation.

Taking into account the views of the child does not imply an absolutization of their participation in the proceedings. The Convention on the Rights of the Child acknowledges both direct and representative participation, necessitating a balance between two core principles: on the one hand, the child's autonomy and participatory rights; on the other hand, the necessity of protection and support. This balance becomes particularly crucial in view of the child's psychosocial immaturity.

At the legal level, the institution of representation is manifested in three forms:

1. **Legal representation** – This arises directly from statutory provisions and is executed by parents, guardians, custodians, or support persons. Such representatives do not require additional authorization; however, their legal status must be confirmed through documentation stipulated by law.

2. **Procedural representation** – According to Article 811 of the Civil Procedure Code, a minor has the right to personally initiate legal proceedings; however, the participation of a procedural representative is mandatory. It remains unclear whether the right to appoint such a representative lies with the minor or their legal representative. A systemic interpretation of the Code on the Rights of the Child indicates that minors should possess the authority to choose a trusted individual to represent them, which aligns with the principle of autonomy.

3. **Contractual representation** – Based on a power of attorney and the expressed will of the principal. Although a child is entitled to act through a chosen representative, current normative conditions do not allow for the independent issuance of a power of attorney by a minor. Consequently, such representation requires the consent of a legal representative and notarization, accompanied by due consideration of the child's opinion.

The legal nature of procedural representation remains somewhat ambiguous. Legislation does not clearly define who may serve as a child's procedural representative, nor does it delineate the scope of their authority. As a result, the representative's role is often determined by analogy to legal representation, which creates challenges for the effective protection of the child's interests and necessitates further regulatory clarification.

Regardless of its form, representative relations are founded on trust and good faith. It is imperative that the child's subjective right—to have their interests prioritized—is safeguarded. Therefore, any representative is obliged to act not only in accordance with formal legal criteria but also in line with ethical and professional standards that underpin the duty to protect the best interests of the child.

In conclusion, access to justice cannot be defined merely by formal guarantees. It requires procedural and structural conditions that enable minors to meaningfully exercise their rights with awareness, protection, and dignity. Within this process, representation serves not merely as a technical mechanism, but as a powerful tool for affirming the child's legal subjectivity and participatory agency.

2.2. Legal Regulation of the Restriction of Parental Authority over Minors

The adoption of the Code on the Rights of the Child in Georgia legally and institutionally solidified the principle of the best interests of the child, laying the groundwork for a reformed framework governing the relationship between the child, parents, and the state. These reforms introduced mechanisms for the proportional limitation of parental authority in cases where it is deemed necessary for the protection of the minor's legitimate interests. The aim of the Code is to establish a legal environment that ensures the protection of the child's material and procedural rights through robust institutional safeguards.

Particular legislative emphasis is placed on cases involving parental conflict. In such instances, state intervention is justified only when the need to protect the child becomes evident. In the realm of child protection, the state's role includes the exercise of guardianship and supervision, especially when the legal representative's actions may be contrary to the child's interests. In this context, the state is equipped with regulatory and legal instruments to intervene, restrict, or even revoke parental authority when necessary.

The judiciary plays a pivotal role in realizing the best interests of the child as an impartial and independent institution. A noteworthy precedent is a decision by the Tbilisi City Court, whereby minor heirs were allowed to defer the fulfillment of financial obligations arising from inheritance until reaching the age of majority, as immediate enforcement would have jeopardized their property interests and violated the principle of the child's best interests.

Judicial decisions in this context must be transparent, thoroughly reasoned, and grounded in the principle of *ultima ratio*, which dictates that state intervention should be employed only as a measure of last resort and must adhere strictly to the principle of proportionality.

2.3. Acting with Limited Parental Authority in Accordance with the Best Interests of the Child

The protection of minors' rights and the development of legal mechanisms tailored to their needs represent a core priority for modern legal systems. At the heart of child rights protection lies the primacy of the best interests of the child, especially in contexts where their realization is intertwined with the exercise of authority by parents or legal representatives.

The jurisprudence of the Constitutional Court of Georgia and the European Court of Human Rights continuously expands the interpretation of the concept of "family life," encompassing both marital and de facto relationships.

According to European standards, the best interests of the child are of paramount importance in the allocation of parental rights and the resolution of disputes. Under the Civil Code, parents are obliged to exercise their authority in a manner that does not infringe upon the child's legitimate interests.

As the legal status and rights of children are increasingly recognized, particular emphasis is placed on respecting the minor's individual opinions and property rights. Whereas previously the presumption of parental will was

equated with the child's interests, the new legal framework introduces additional evaluative standards aimed at objectively assessing the benefit of legal transactions and ensuring the effective protection of the child's interests.

Amendments to the Civil Code have significantly strengthened the legal mechanisms for safeguarding the property rights of minors. Specifically, the law stipulates that any transaction involving immovable property owned by a minor, or movable property exceeding the value of 1,000 GEL, may only be conducted with prior judicial approval. This regulation serves as a legal safeguard to ensure the legitimacy of such transactions and to uphold the principle of prioritizing the child's interests.

Particular scrutiny is applied to transactions in which the minor's property is used as collateral. In such cases, liability may extend not only to the parent but also to the creditor, particularly where a breach of good faith is evident.

Judicial practice has established that authorization for the disposal of a minor's property is permissible only if the transaction genuinely serves the child's welfare and the proceeds are used in a manner consistent with the minor's interests. Such decisions must be based on clear, objective, and evidence-based analysis.

Accordingly, the existing legal framework aims to ensure the maximum protection of the minor's personal, social, and economic interests and to regulate the exercise of parental representative authority within a legal and accountable framework.

Chapter III. The Legal Paradigm of Juvenile Justice: A Critical Analysis of the Effectiveness of Protective Mechanisms

3.1. Institutional Mechanisms and Procedural Barriers for Independent Access to Court by Minors

The analysis of a child-centered justice system in Georgia clearly reveals a significant imbalance between the legislatively recognized principles and their implementation in practice. Despite the substantial reforms undertaken by the state in recent years aimed at enhancing the legal protection of children's rights, numerous systemic and procedural flaws persist, severely undermining the effective protection of minors' rights within the civil justice process.

Although legislative innovations are designed to ensure the procedural autonomy of minors, judicial practices, including precedents where minors are denied the right to submit claims independently, clearly reflect the procedural barriers arising from formalism. The analysis identifies terminological difficulties in child-centered claims and judicial documentation, the absence of data protection mechanisms, and the lack of procedural guidance, which hinder the effective realization of minors' legal rights.

Research conducted during the preparation of this work has confirmed a significant deficit in legal awareness and information, particularly among minors in state care systems. The findings demonstrate that, in the contemporary Georgian legal framework, the practice of minors independently accessing the courts is rare, attributed to both legal and practical barriers. Furthermore, it is evident that involvement in legal matters typically begins at the initiative of parents, relatives, or other adults, rather than the minors themselves. For many minors, interaction with the judicial system often creates feelings of fear and confusion. They are generally reluctant to utilize legal mechanisms, including filing complaints or petitions, due to the potential for pressure, threats, stigma, and victimization. Additionally, minors often lack trust in the institutional structures and individuals responsible for safeguarding their rights.

Another significant aspect is the frequent need for minors to rely on adult support in the process of realizing and defending their rights. However, in some cases, even adults lack adequate knowledge of children's rights or are unfamiliar with the legal mechanisms intended to protect minors.

Effective access to juvenile justice is also significantly impeded by procedural barriers, including financial resource shortages, limited geographical availability of protection mechanisms, and communication barriers. Due to a lack of economic independence, children are unable to secure qualified legal services or cover necessary transportation costs. Furthermore, the terminology used by specialists in communication with minors rarely accounts for the cognitive developmental characteristics of children. This discourse often exceeds the minors' interpretative and cognitive competencies, which fundamentally impedes their effective participation in legal processes.

3.2. The Importance of Multidisciplinary Cooperation and Specialized Personnel in Civil Proceedings: Challenges and Issues in the Georgian Context

A multidisciplinary approach in civil proceedings ensures a comprehensive assessment of the psychological, social, emotional, and physical conditions of minors. The adoption of the Children's Rights Code strengthened the legal foundation for the involvement of specialists, establishing imperative norms regarding their necessary participation.

In judicial practice, the conclusions of social workers and psychologists play a decisive role in the decision-making process, particularly in family-related disputes. However, existing methodological flaws—such as the lack of standardized protocols, terminological ambiguities, and superficial assessments—hinder effective multidisciplinary evaluations.

A critical issue is the lack of empirical grounding in psychological expert opinions and unsubstantiated forecasts, which undermine professional competence. At the legislative level, there is no competent authority to ensure the continuous improvement of specialists' qualifications or the adherence to professional standards. It is recommended to develop a professional code of ethics and establish a quasi-judicial body that will oversee disciplinary actions for psychologists, ensuring accountability and the realization of fair justice.

Equally important is the role of social workers in the judicial process, serving as mediators between the child's subjective reality and the legal system, reflecting the decentralized nature of modern justice. Research has highlighted several systemic challenges, such as a severe shortage of social workers (7 per 100,000 population in Georgia compared to 1,850 in the EU), overburdened work schedules (78.3% managing more than 45 cases simultaneously instead of the recommended 8–18), limited professional development opportunities (56.5% not receiving any training within a year), insufficient awareness of updated legislative regulations, and problems with territorial accessibility, which complicate visits to beneficiaries. Increasing the number of social workers, implementing systemic professional development programs, improving logistical support, and enhancing monitoring and evaluation systems are crucial to strengthening child protection mechanisms.

Another important institutional guarantee for safeguarding the best interests of minors in civil proceedings is the right to legal assistance. The Legal Aid Service is responsible for ensuring free legal support for minors, which should align with international standards for child-centered justice. Several problematic issues emerge in relation to this institution: the lack of specialized staff in child psychology and rights, insufficient multidisciplinary coordination, the absence of specialized services for procedural representation, and weak monitoring and accountability mechanisms. It is recommended to establish mandatory specialization and retraining systems, formalize multidisciplinary teams with detailed protocols and electronic coordination, establish specialized services following the CAFCASS model, and create an independent monitoring body with annual reporting and feedback mechanisms.

3.3. The Hearing of Minors and Proper Consideration of Their Views: From Formalities to Effective Mechanisms

The right to be heard and have one's views properly considered is a fundamental principle of child-centered justice and ensures the child's active participation in decision-making processes, promoting their personal development. Ignoring this right leads to the annulment of the legal act. The right to be heard applies in all judicial instances and includes the participant's right to provide explanations, the court's obligation to listen to them, and assess their validity based on legal provisions and case materials.

Decisions without the minor's presence are permitted only after adequate notification to their legal representative and in the absence of reasonable justifications, as an exceptional measure, always considering the child's best interests. The child has the right to freely express their opinion, including protection from undue influence, and the right to refuse participation in the process. Special attention is given to the challenges in expressing the autonomy of minors in vulnerable groups.

It is crucial to provide minors with appropriate information and ensure procedural transparency. Proper consideration of a child's views does not entail an obligation for the decision-maker to unconditionally comply with the child's

desires, but rather to ensure the child's maximum involvement in issues that are significant to them. The identification of the child's true will, based on multidisciplinary analysis, is critical, excluding undue influence and psychological manipulation. The current legal system does not provide effective mechanisms for preventing or addressing pressure from legal representatives.

Effective communication with minors requires linguistic accommodation, multimodal communication (visual, audiovisual, practical methods), consideration of psychoemotional factors (empathy, safety, respect for autonomy), developmental-stage-appropriate differentiated approaches, interdisciplinary collaboration (psychologists, social workers, linguists, educational specialists), technological integration, and the protection of confidentiality, all of which ensure the free expression of the child's true will and protection from interference in their private life.

European Court of Human Rights cases, such as *M. and M. v. Croatia*, *N. v. Georgia*, and *Sahin v. Germany*, emphasize the fundamental importance of hearing minors and properly considering their views in modern standards of child rights protection.

A significant dissonance exists between normative regulations and practical implementation, as evidenced by a lack of procedural transparency, ineffective tools for preventing manipulation and influence, inadequate institutional environments, absence of pre-hearing psychoemotional preparation, and weak guarantees for confidentiality. To address these issues, a comprehensive interdisciplinary approach is required at the institutional (specialized infrastructure and protocols), procedural (standardized methodology), professional (specialists' competencies development), and legislative (clear procedural guarantees) levels, transforming the child's right to be heard from a formal procedure into an effective mechanism that ensures their genuine participation and full protection of their best interests.

3.4. Prohibition of All Forms of Discrimination Against Minors, Latent Forms of Discrimination, and the Challenges of Their Elimination in Civil Procedure

The prohibition of discrimination against minors is a fundamental principle of contemporary legal systems, reflected in both international and national

legislation. Nevertheless, in practice, discrimination against minors, especially its latent and covert forms, remains a significant issue. Civil procedure, where issues concerning the rights of minors are frequently resolved, presents particular challenges in identifying, proving, and eliminating such discrimination.

The principle of procedural equality of the parties derives from the nature of civil proceedings and ensures equal opportunities for the parties to defend their positions. However, the specific circumstances of minors require special attention when implementing this principle. The European Court's precedents (e.g., *Ternovskis v. Latvia*, *Larin v. Russia*) underscore the importance of the parties' awareness and their equal standing in proceedings.

Discrimination in Georgia remains a significant social and legal challenge, as evidenced by the reports of the Public Defender. Minors are particularly vulnerable to discrimination, both in their interactions with state authorities and within the family, due to the prevailing attitudes towards their rights and their ability to realize them. There are heterogeneous groups of minors with heightened vulnerability, requiring a differentiated approach. European Court precedents (such as the segregation of Roma children, discrimination cases involving children born outside marriage, and *Marckx v. Belgium*) serve as crucial guidelines in the protection of minors from discrimination.

In civil procedure, the latent forms of discrimination against minors include:

Procedural discrimination: inconsistent practices during the minor's hearing, inadequate qualifications of the individuals conducting the proceedings, and excessively lengthy legal processes;

Structural discrimination: a court environment that is not child-oriented, insufficient numbers of specialized judges, and improper application of the multidisciplinary approach when assessing evidence;

Substantive discrimination: superficial and formal evaluation of the child's best interests, disregard for intersectional discrimination, stereotypical approaches, and labeling.

To effectively eliminate discrimination against minors in civil procedure, it is essential to:

Continuously monitor and analyze judicial practices to identify signs of discrimination;

Develop the professional skills of judges, lawyers, and other relevant professionals in the areas of minor's rights and discrimination;

Implement best international practices in the field of minor's rights;

Raise public awareness regarding the nature of minors' rights and discrimination;

Implement legislative changes, including the introduction of special provisions in the Civil Procedure Code concerning the adjudication of cases involving minors and strengthening procedural guarantees;

Strengthen institutions, including the establishment of specialized judicial panels and staffing them with the appropriate experts;

Develop a comprehensive methodology for assessing the child's best interests and enhance the standard of reasoning in decisions to ensure in-depth analysis of discrimination issues.

Only through such a complex and systemic approach can the effective elimination of all forms of discrimination against minors in civil procedure be ensured, safeguarding the full protection of their rights.

3.5. The Timeliness of Justice and Legal Regulation of the Review of Decisions in Light of Children's Developmental Characteristics

The right to access the courts is fundamental to the rule of law and encompasses not only formal accessibility but also the elements of a fair trial, including the requirement for the timely adjudication of cases. Both the Constitutional Court of Georgia and the European Court emphasize the significance of the timeliness of justice as an integral part of the right to a fair trial. Delays undermine public trust in the judicial system.

The UN Convention on the Rights of the Child and Georgian legislation (the Child Rights Code) explicitly require the prompt and prioritized consideration of cases involving minors. The swift resolution of disputes is essential for protecting the interests of the parties, and procedural timelines are established by law or by the court, with non-compliance resulting in legal consequences. Statutory deadlines are mandatory, whereas court-imposed deadlines may be adjusted. The limitation on the renewal of appeal deadlines is a legal matter.

In practice, there exists a disbalance between normative deadlines and their implementation, driven by the overburdening of judges. The European Court does not consider judicial overload as a justification for delay. Despite reforms in Georgia's judicial system, the unreasonable prolongation of cases remains a problem. Statistical data indicates fluctuations in the number of civil cases and a trend of reduced numbers of judges, which increases the workload for each judge and hinders the prompt handling of minor-related cases.

The timeliness of cases involving minors should not only be assessed in terms of formal duration but also through the lens of their psychosocial development. The factor of time holds particular significance in the context of protecting the child's best interests. Effective implementation requires institutional reforms, including the creation of specialized judicial panels, which have been successfully implemented in the United States, Germany, Australia, Canada, and the United Kingdom. The standard of judicial specialization in Georgia requires refinement in areas such as evaluation mechanisms, certification processes, practical components, continuous education, workload management, and monitoring. Alternative dispute resolution mechanisms, such as mediation, assist in alleviating the burden on the judicial system and allowing parties more control over outcomes. The experience of European countries (e.g., Estonia, Norway) highlights the effectiveness of mandatory pre-trial mediation models in family disputes. While mediation regulation is developing in Georgia, it requires further refinement.

In the decision-making process, it is crucial to maintain a balance between procedural efficiency and the quality of the decisions. To prevent the negative effects of prolonged proceedings, it is recommended to implement an effective system of judicial supervision, including continuous monitoring, specialized staff, and evaluation mechanisms alongside institutional transformations.

The effectiveness and appropriateness of judicial decisions involving minors depend on the time factor and require regular review in line with the child's evolving needs. Both the German Civil Code and Georgian legislation (Civil Code, Child Rights Code) recognize the possibility of modifying decisions based on substantial changes in circumstances, but the regulation is fragmented and needs a more systematic approach to ensure the best interests of minors.

3.6. The Possibility of Bringing a Claim for the Same Cause After Reaching the Age of Majority

The possibility of bringing a claim for the same cause after reaching the age of majority is an intriguing institution in civil law, related to legal responsibility and the protection of minors' rights. A claim for the same cause refers to bringing a case before the court on the same grounds and demand, between the same parties and in relation to the same issue. A particular challenge arises when an adult attempts to initiate such a claim regarding a violation of rights that occurred during their minority.

Georgian legislation does not directly regulate this issue. Articles 421 and 422 of the Civil Procedure Code define the grounds for annulling a final decision or reopening a case due to newly discovered circumstances, which may be applied analogously. Additionally, paragraph “b” of Article 272 provides for the termination of proceedings if a final decision exists concerning the same subject, parties, and grounds. However, in the context of protecting minors' rights, this issue presents significant legal dilemmas and practical challenges.

The right of a minor to independently access the courts stems from international standards and domestic legislation. Nevertheless, the best interests of minors are often violated during the legal process due to insufficient knowledge and experience. This raises the question of whether an adult has the right to initiate a claim for the same cause related to an issue discussed during their minority. The answer requires a comprehensive analysis of legal principles, procedural norms, and practical circumstances.

International practice demonstrates different approaches to this issue. The German Civil Procedure Code and the legislation of other countries provide mechanisms for reopening a case that may be used when initiating a claim for the same cause after reaching the age of majority. In the Georgian legal system, there is no uniform practice on this issue, but the Constitution guarantees the right of every individual to access the courts for the protection of their rights. This creates a basis for bringing a claim for the same cause after reaching the age of majority if there are reasonable doubts that rights were not fully protected during minority.

Theoretical analysis reveals arguments both for and against the right to initiate such a claim. Proponents argue that minors lack sufficient knowledge and experience, that legal representatives may act improperly, and that the views of minors are inadequately considered. Opponents emphasize the need to ensure legal stability and transparency, avoid overburdening the judicial system, and the existence of procedural guarantees in minor-related cases.

Considering all of the above, it is necessary for legislation to clearly define the criteria for initiating a claim for the same cause after reaching the age of majority. These criteria may include conflicts of interest with the representative, violations in the procedure for considering the child's opinion, and inadequate protection of the minor's interests by the legal representative.

The procedural issues relevant to initiating such a claim include deadlines (it is advisable to set a two-year limitation period), the standard of proof (the plaintiff must demonstrate inadequate protection of their rights), and legal consequences (annulment of the decision and reopening the case). The court must assess the sufficient grounds for reopening the case in accordance with the principles of justice.

From a legal reform perspective, it is recommended that Georgian legislation develop specific norms regarding the initiation of claims for the same cause after reaching the age of majority, outlining the grounds, deadlines, proof standards, and legal consequences. Furthermore, judicial practice should evolve to ensure the effective protection of minors' rights and maintain the stability of the legal system.

The right to initiate a claim for the same cause after reaching the age of majority is a fundamental legal mechanism that ensures the realization of minors' rights and functions as a legal guarantee for maintaining public order. States have a positive obligation to ensure the availability of effective judicial protection, exemplified by the possibility of initiating a claim for the same cause. Ultimately, institutionalizing this right reflects a trend toward the humanization of the legal system and strengthens the principle of respect for human dignity and the rule of law.

Conclusions and Recommendations

Conclusions

Based on the empirical and theoretical research conducted within the framework of this dissertation, numerous systemic deficiencies and challenges have been identified that substantially impact the effective implementation of minors' rights within the scope of civil jurisdiction. The primary findings identified through this research may be classified as follows:

➤ **Deficiencies in the Legislative Framework:**

- ✓ Current legislation does not comprehensively ensure the detailed elaboration of procedures for independent court access by minors, creating legal barriers to the realization of the child's best interests;
- ✓ The legislation does not define clear criteria regarding who should serve as a child's procedural representative, nor does it establish mechanisms for their selection or quality oversight of their activities, which creates a risk of inadequate advocacy for minors' interests;
- ✓ The current Civil Procedure Code does not provide for the possibility of reviewing court decisions that have entered into legal force in cases where such decisions are based on normative acts subsequently declared unconstitutional by the Constitutional Court;
- ✓ The restoration of appeal deadlines established by the Civil Procedure Code is not permissible, which in practice may result in injustice for minors;
- ✓ Participation of a representative selected with consideration of the minor's opinion should not be restricted in appellate or cassation proceedings, regardless of their professional qualifications, especially if said representative acts in good faith and ensures the protection of the minor's best interests;
- ✓ Regulations concerning the modification and review of decisions in juvenile cases are fragmentarily formulated, which impedes legally adaptive responses to changes in child development;
- ✓ The specific procedural regulations for proceedings involving minors lack systematic and comprehensive description, necessitating the addition of a corresponding chapter to the Civil Procedure Code;
- ✓ The legal regulation of multidisciplinary collaboration is incomplete and fails to ensure effective coordination among specialists in civil proceedings;

- ✓ Legal mechanisms for detecting and evaluating external influences on a minor's will are not clearly regulated, which complicates the accurate determination of the child's genuine wishes;
- ✓ Protraction of child-related cases and the duration of court disputes in civil proceedings significantly harm the child's interests, necessitating the development of special expedited case management rules;
- ✓ Georgia has not ratified the European Convention on the Exercise of Children's Rights or the Hague Convention on Civil Procedure, which reduces the compliance of national legislation with international and European standards;
- ✓ Georgia has not ratified such substantively significant international legal instruments regulating parent-child relationships as the Council of Europe Convention on Contact concerning Children. Ratification of this document would contribute to improving standards for protecting children's rights, particularly in legal proceedings;
- ✓ The practical implementation of the child's right to be heard often bears a formal character and requires strengthening of legal mechanisms to ensure genuine consideration of their opinions;
- ✓ Timely response mechanisms for protecting children's rights are insufficiently developed in practice, posing a threat to the minor's psycho-emotional development and welfare;
- ✓ Procedural documents and claim forms adapted for juvenile proceedings have not yet been fully developed, which complicates the child's participation in the process and adequate protection of their interests;
- ✓ The obligation for continuous professional retraining and education of specialists working in the field of child rights protection is not sufficiently regulated at the legislative level;
- ✓ Minimum qualification requirements for specialized personnel (psychologists, social workers, lawyers) and mechanisms for supervising their activities are not defined in legislation;
- ✓ Procedures established for non-compliance with decisions of guardianship and custodial authorities are not effective or efficient, and the sanctions imposed fail to ensure the enforcement of court decisions and timely restoration of the child's relationship with parents;

➤ **Dysfunction of Legal Procedures and Institutional Mechanisms:**

✓ The principle of procedural autonomy for minors, as declared by international and national standards, despite its normative legitimation, is implemented in a limited manner in practice. This is conditioned both by the deficiency in public awareness and insufficient mechanisms of institutional support;

✓ The multidisciplinary approach, which constitutes the primary methodological instrument for comprehensive assessment of minors' needs, reveals a significant deficit in systemic coordination, methodological uniformity, and standardization of professional protocols during implementation, which substantially impedes the possibility of qualified case management;

✓ Protracted court disputes and decisions rendered in such circumstances fundamentally contradict the principle of the best interests of the minor. The prolongation of proceedings not only delays timely and equitable assessment of case circumstances but also significantly impacts the child's psychological and emotional development. Therefore, timely and effective justice represents not merely an essential characteristic of the legal process but a critical condition for the comprehensive realization of children's rights;

➤ **Rights-Based and Conceptual Issues:**

✓ The institutional recognition of minors' legal subjectivity is adequately represented at the normative level; however, in the process of practical implementation, a significant dissonance emerges between declared principles and actual socio-legal practice. In social and legal relations, children are frequently considered not as autonomous bearers of independent rights and legitimate interests, but rather as objects of protection. This conceptual approach contradicts the contemporary legal paradigm, which acknowledges the child as a fully-fledged participant in legal relationships;

✓ The right of minors to be heard and to participate often remains merely a formal procedure. Decision-makers frequently fail to adequately evaluate and consider minors' perspectives, merely fulfilling procedural requirements, which naturally cannot ensure children's genuine participation in legal relationships. For the protection of minors' legitimate interests, it is necessary not only to hear their opinions but to recognize their views and values and to reflect them in decisions;

- ✓ Linguistic barriers and terminological complexities in civil proceedings limit the possibility of effective participation by children.

- **Structural and Methodological Deficiencies:**

- ✓ Latent and intersectional forms of discrimination related to, for example, a minor's age, ethnic affiliation, or disabilities present a significant challenge for the justice system. In judicial practice, there is often a failure to recognize such discrimination and respond appropriately. Despite the existence of a legal framework, courts do not employ a systematized methodology to identify cases where an individual simultaneously experiences discrimination on multiple grounds. This is particularly problematic when dealing with hidden, indirect discriminatory practices;

- ✓ Existing systems for the protection of minors are predominantly reactive in nature and primarily oriented toward addressing violations that have already occurred, rather than preventing them. This approach reduces the effectiveness of legal intervention and increases the risks of violating minors' rights. The majority of state resources are directed toward crisis management, whereas preventive measures aimed at early detection and elimination of threats are less prioritized areas of interest.

These findings highlight systemic challenges in the field of minors' rights protection and emphasize the necessity of comprehensive institutional, legal, and professional reforms for the effective implementation of a child-oriented justice system.

Recommendations:

- **Legislative Amendments:**

- ✓ Expansion of the Civil Procedure Code (CPC): The Civil Procedure Code of Georgia should be augmented by the introduction of a new chapter titled "Proceedings in Cases Involving Minors." This chapter would encompass general procedural principles governing the adjudication of cases concerning minors, specify the modalities of minors' participation in legal proceedings, define particular procedural deadlines, and stipulate the legal consequences of any contraventions of these deadlines;

✓ Revision of Article 59, Paragraph 4 of the CPC: This provision should be reformulated to state: "The extension or restoration of statutory deadlines for appealing court decisions and rulings shall be impermissible, save for cases pertaining to minors, in which instances the extension or restoration of appeal deadlines may be permitted in accordance with the procedure established by law.";

✓ Addition of a New Paragraph to Article 59 of the CPC: A new Paragraph 33 should be appended to Article 59, following Paragraph 32. This addition would establish expedited procedural timelines for cases involving minors, specifically addressing: the decision on admissibility of a claim, the submission of a rejoinder by the respondent, the conduct of preparatory hearings, and the substantive examination and rendition of a decision;

✓ Amendment to Article 81 of the CPC: Given that Article 81¹ of the CPC now incorporates new legal instruments for the participation of minors in proceedings and the safeguarding of their interests, including the provision for appointing a special representative—thereby augmenting the court's role in this protection—the provisions of Article 81 pertaining to a minor's direct access to court for the protection of their rights and interests largely lose their contemporary relevance;

✓ Substantive Expansion of Article 81¹ of the CPC: It is advisable to enrich Article 81¹ of the CPC with pertinent norms that meticulously delineate the procedures for the appointment and selection of a representative;

✓ Terminological Harmonization of Article 101 of the CPC: The term "citizen" in Article 101 should be replaced with "natural person." This modification will ensure terminological consistency with other legislative acts and extend legal protection to stateless individuals;

✓ Inclusion of a Norm in Chapter XII of the CPC: Chapter XII of the CPC, titled "Representation in Court," should incorporate a norm of the following tenor: "The restriction of a representative's participation in appellate or cassation proceedings, where said representative has been selected with due consideration for the minor's opinion, shall be impermissible, irrespective of their professional qualification, provided that the representative acts in good faith and ensures the protection of the minor's best interests.";

✓ Special Rules for Evidence Collection: A new Article, 103¹, with the following content, should be added to the Civil Procedure Code: "In cases involving minors, the court shall have the authority to obtain evidence on its

own initiative if this is necessary for determining the best interests of the child."

- ✓ Special Procedures for the Protection of Minors: Explicit provisions should define the mandatory involvement of a psychologist during the hearing of a minor's opinion and their participation, the requirement for an adapted environment, and the prior agreement on questions;

- ✓ Procedure for Reviewing Court Decisions: An article should be introduced into the Civil Procedure Code, establishing "Rules for the Periodic Review of Court Decisions in Civil Cases Pertaining to Children." This article would stipulate a minimum periodicity for such review (e.g., every 6 months or annually) and identify the individuals authorized to initiate these reviews;

- ✓ Amendments to Article 423 of the CPC regarding the review of decisions due to newly discovered circumstances, specifically:

- A) Following subparagraph "T" of the first paragraph, a norm of the following content should be appended: "A normative act upon which the court decision is predicated has been declared unconstitutional.";

- B) A fifth paragraph, with the ensuing content, should be added: "In cases involving minors, significant alterations in the child's developmental trajectory shall be deemed newly discovered circumstances, thereby constituting grounds for the reconsideration of the case." Concurrently, it is crucial to streamline the procedural steps for initiating case reconsideration on such grounds.

- ✓ Inclusion of Norms in the CPC that regulate the submission of identical claims subsequent to reaching the age of majority. These norms must precisely delineate the grounds for initiating such claims, the prescribed deadlines, the requisite standard of proof, and the associated legal implications;

- ✓ Enhancement of Legal Information Dissemination for Children: A norm should be incorporated into the Civil Procedure Code stipulating that "the court shall be obligated to furnish procedural documents to the minor party in an age-appropriate and comprehensible format.";

- ✓ Amendments to the Georgian Law "Code on Juvenile Justice": The scope of this Code should be broadened to encompass civil justice through the addition of a dedicated chapter. A unified standard for child-friendly justice must be established, applicable across criminal, civil, and administrative law. Furthermore, the procedure for hearing a child's opinion should be meticulously defined (detailing how, where, and by whom a child should be heard), as well as the criteria for assessing and considering a child's opinions (under what circumstances and how a child's opinion should be taken into

account). The Code should also include a new article guaranteeing a child's right to receive a reasoned explanation in instances where their opinion is not considered;

- ✓ **Modification of the Georgian Law "Code on the Rights of the Child":** A chapter titled "Procedural Representation of the Child" should be introduced into the Code on the Rights of the Child. This chapter would define: the criteria and procedures for appointing a representative, the rights and obligations of the representative, mechanisms for monitoring and evaluating the representative's activities, and mechanisms for ensuring the quality of representation. The formalization of multidisciplinary collaboration should also be included, with detailed specifications of: the composition of the multidisciplinary team for the consideration of civil cases, the minimum qualification requirements for team members, the operational procedures of the team and its decision-making process, and the legal status of team assessments within judicial proceedings;

- ✓ **Informational Materials:** A norm should be added to the Georgian Law "Code on the Rights of the Child" stipulating the state's obligation to create and disseminate informational materials concerning children's rights, tailored to various age groups. Furthermore, the responsibility for the creation and dissemination of these materials should be specifically assigned to a designated agency;

- ✓ **Amendments to the Georgian Law "On Social Work":** Specific articles within this law should be revised or appended to address: a limitation on the caseload for a single social worker (e.g., not exceeding 18 cases); and the establishment of a mandatory requirement for the certification of social workers and their continuous professional development;

- ✓ **Ratification of International Legal Instruments:** An initiative should be prepared for the ratification of: the European Convention on the Exercise of Children's Rights, the Council of Europe Convention on Contact Concerning Children, the Hague Convention on Civil Procedure Matters, and the Optional Protocol to the UN Convention on the Rights of the Child on a Communications Procedure;

- ✓ **Creation and Refinement of Sub-Legislative Acts at the Judicial Level:** The Supreme Court should undertake the development of: recommendations concerning the ascertainment of the child's best interests; guiding principles regarding the procedures for hearing minors; and standards for adapting court infrastructure to be child-friendly;

- ✓ Creation and Refinement of Sub-Legislative Acts at the Executive Branch Level: Relevant ministries should formulate: a decree entitled "On Special Rules for Civil Proceedings Involving Minors"; normative acts that will regulate a standardized methodology for child assessment; and an order concerning "The Certification of Specialists Working on Children's Cases.";

- ✓ Modification of Child-Adapted Claims and Other Documents: The structural and substantive composition of child-friendly claim forms and summonses should be enhanced;

- ✓ Regarding the non-enforcement of court decisions in minor-related cases, it is imperative to establish more stringent and proportionate sanctions, simplify the procedures for enforcing judicial determinations, and establish mechanisms for judicial oversight aimed at periodically monitoring the execution process of such decisions. Furthermore, it is advisable to designate specialized agencies whose competence will extend to the management and supervision of the process for restoring a child's relationship with a parent;

- ✓ To ensure the qualified exercise of authority by psychologists involved in minor-related cases, it is advisable to develop a professional code of ethics. This code should delineate both the expected quality of professional obligations and proportionate mechanisms for addressing violations;

➤ **Institutional Reform:**

- ✓ Creation of Specialized Judicial Divisions - Establish specialized collegiums or chambers within the common courts system that would exclusively adjudicate juvenile cases; define special infrastructural and procedural standards for these collegiums;

- ✓ Establishment of Family Courts - Create independent and child-adapted family courts to ensure expeditious and effective implementation of juvenile justice;

- ✓ Development of an Electronic Case Management System - Implement an electronic platform that will ensure automatic classification of cases according to priority, deadline monitoring, and real-time status updates;

- ✓ Enhancement of Multidisciplinary Cooperation - Develop standard operating procedures regulating the activities of multidisciplinary teams; implement an interagency electronic platform that will improve information exchange and coordination;

- ✓ Reform of Specialized Procedural Representative Institution - Create a specialized registry of procedural representatives and a system for monitoring

their activities; define minimum qualification requirements and ethical standards for representatives;

- ✓ Establishment of Specialized Legal Support Services for Minors - Develop a specialized service for juvenile legal support, whose legal status should be legitimately defined as a procedural representative;

- ✓ Development of a Prevention System - Create an institutional mechanism for early detection and prevention of rights violations; increase resources and funding allocated for preventive measures;

- **Professional Development and Public Awareness Raising:**

- ✓ Mandatory Specialization and Certification of Specialists - Implement mandatory specialization programs for judges, lawyers, social workers, and psychologists; develop a continuous professional development system with regular retraining;

- ✓ Development of Child Communication Skills - Conduct regular training on modern methods of communicating with children; create a practical guide on child interviewing for all professionals;

- ✓ Enhancement of Public Awareness - Implement informational campaigns regarding children's rights and procedural autonomy; prepare educational materials for schools and families;

- ✓ Development of Adapted Informational Materials - Create age-appropriate informational resources for children that explain their rights and legal procedures;

- **Development of Methodological Standards:**

- ✓ Methodology for Assessing the Best Interests of the Child - Create a detailed methodological guide that defines criteria for evaluating a child's best interests; implement standardized assessment tools for various categories of cases;

- ✓ Mechanism for Assessing External Influence on Minors - Develop a methodology to help professionals identify and evaluate cases of influence on a child's will; establish a protocol for documenting and responding to such cases;

- ✓ Standardization of Multidisciplinary Assessment - Develop a unified methodological guide for multidisciplinary assessment; establish quality control mechanisms for the evaluation process;

✓ Methodology for Identifying Intersectional Discrimination - Create practical tools for detecting hidden and intersectional discrimination; implement a standardized form for case analysis;

➤ **Implementation of Monitoring and Evaluation Systems:**

✓ Implementation of Effective Accountability and Monitoring Mechanisms - It is recommended to establish an independent institutional monitoring body comprising legal specialists, psychology experts, civil society organization delegates, and representatives from the Public Defender's Office;

✓ Monitoring of Decision Implementation - Create an effective mechanism for monitoring the implementation of court decisions; establish a system for periodic review of cases;

✓ Data Collection and Analysis System - Develop a unified statistical data collection system for juvenile cases; conduct regular research to identify challenges in practice;

✓ Monitoring of Case Processing Duration - Implement a mechanism for monitoring case processing timeframes; develop a response protocol for prolonged cases.

The recommendations presented are oriented toward the effective implementation of juvenile rights protection within the framework of civil jurisdiction. The implementation of these recommendations will contribute to the development of a child-friendly justice system and ensure the prioritization of minors' best interests in civil proceedings.

Publications

International Conference:

- Mamuladze M. „The right of an under-aged to directly apply to the Court as a procedural guarantee to protect his/her best interests and a comparative legal analysis“, 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON NARRATIVE AND LANGUAGE STUDIES, Book of Abstracts and Proceedings, NALANS, 2023, https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/nalans2023_ad511.pdf [30.04.2025];

- Mamuladze M. „Principles of processing personal data of minors in educational institutions“, I. Gogebashvili Telavi State University, 5th International Scientific Conference "Education, Research, Practice," September

27-28, 2024, <https://journals.4science.ge/index.php/erp/article/view/3155/3146> [30.04.2025];

Scientific Articles:

- Mamuladze M. „,The process of making decision, focused on the best interests of minors, within the basis of multidisciplinary principle“, Scientific Journal "Spectri," 2024, 10(2), <https://journals.4science.ge/index.php/spectri/article/view/3355/3369> [30.04.2025];
- Mamuladze M. „,Protection on the Best Interests of Minors in Civil Proceedings“, International Scientific Journal "Herald of Law," No. 9, 2024, <https://heraldoflaw.com/read-book/?ID=3771> [30.04.2025];
- Mamuladze M. „,The Institution of Statute of Limitations as a Guarantee for the Protection of Minors' Rights: Theoretical and Practical Aspects of Civil Proceedings“, Scientific Journal "Georgian Scientists," Vol. 7, Issue 2, 2025, [30.04.2025].